

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta pedagogická

Diplomová práce
PÍŠŇOVÁ TVORBA VÍTĚZSLAVA NOVÁKA
Marie Houšková

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Sušici, ... 2012

.....

Děkuji:

Doc. PaedDr. Daniele Mandysové za odborné vedení při vypracování diplomové práce a při jazykové korektuře práce.

Mgr. Pavlovi Samiecovi a Danielovi Čámskému za odborné konzultace.

Obsah

Úvod	6
1 Život a dílo Vítězslava Nováka	7
1.1 Inspirační zdroje Vítězslava Nováka	11
2 Vokální tvorba	14
2.1 Sborová tvorba	14
2.2 Skladby vokálně - orchestrální	16
2.3 Opery	18
3 Písňová tvorba	20
3.1 Lidové písně a písně na lidové texty	21
3.2 Písně na básnické texty	33
3.2.1 Písně a písňové cykly na texty českých básníků	33
3.2.2 Písně a písňové cykly na texty německých básníků	45
3.2.3 Písně na slova maďarského básníka Sándora Petöfiho	50
3.3 Písně s dětskou tematikou	52
4 Interpretační rozbor písňového cyklu Pohádka srdce op. 8	55
4.1 Píseň melancholická	56
4.2 Zda není snem?	58
4.3 Večer	61
4.4 Podzimní nálada	63
4.5 Až přejde den...	66
5 Písně Vítězslava Nováka v pedagogické praxi	69
Závěr	72
Seznam použité literatury a pramenů	74
Resumé	77
Seznam příloh	78

Úvod

Velkým přínosem pro hudbu 20. století v oboru písňové tvorby jsou bezesporu písně Vítězslava Nováka. Jeho skladby pro sólový zpěv patří k vrcholu písňové tvorby české hudby přelomu 19. a 20. století a jeho písně se prosadily i v zahraničí.

Cílem této práce je postihnout jeho písňovou tvorbu v celé její šíři a rozmanitosti. Chci se zaměřit na charakteristiku jednotlivých opusů, zachytit vývojové změny v kompoziční činnosti Vítězslava Nováka a vyjádřit se k některým aspektům interpretace jeho písňových cyklů.

Bližší jsem se s písněmi Vítězslava Nováka setkala při studiu sólového zpěvu na Katedře hudební kultury FPE v Plzni, kdy mi byl nabídnut k nastudování písňový cyklus Pohádka srdce, op. 8. Tyto písně mne velmi zaujaly, proto jsem využila příležitosti a zvolila takové téma své diplomové práce, ve kterém bych uplatnila interpretační rozbor zmiňovaného cyklu, se snahou přiblížit dílo po stránce volby textu, přednesové, formální, metrické, rytmické, dynamické a tempové. Též poukázat na paralelu mezi hudbou a textem a nastínit skladatelskou práci s klavírním doprovodem.

V závěru své diplomové práce jsem se malou anketou mezi pedagogy ZUŠ snažila zjistit, jak využívají Novákovu písňovou tvorbu ve vlastní pedagogické praxi. Zajímalo mne, ze kterých písňových cyklů nejčastěji čerpají a které konkrétní písně zařazují do repertoáru svých žáků. Vzhledem zařazení interpretačního rozboru písňového cyklu Pohádka srdce, op. 8 jsem průzkum směřovala i ke znalosti tohoto cyklu a k možnostem jeho využití. Práce vychází ze studia literatury a přímých pramenů.

1 Život a dílo Vítězslava Nováka

*„Na otázku, čím bych si přál být, kdybych se znovu narodil, odpověděl bych bez váhání:
hudebním skladatelem.“¹*

Vítězslav Novák (křestními jmény Viktor Augustin Rudolf) se narodil 5. prosince 1870 v jihočeské Kamenici nad Lipou na pomezí Vysočiny a jižních Čech. V rodném městě prožil jen dva roky. Vlastním místem jeho dětství a mládí se staly nedaleké Počátky, kde pracoval jeho otec MUDr. Jakub Novák. Ačkoli pocházel z lékařské rodiny, hudba byla nedílnou součástí rodinného života. Otec zpíval v místním sboru a matka hrála na klavír. Jako desetiletý navštěvoval hodiny houslí a klavíru.

Po smrti otce se s matkou a svými sourozenci odstěhoval do Jindřichova Hradce (1881), kde studoval na městském gymnáziu. Počínající Novákova hudební dráha byla spjata se jménem Vilém Pojman², který v něm probudil nadšení pro hudbu. Zasloužil se do základů hudební teorie, jenž mu poskytly první oporu v jeho kompozičních pokusech.

Po maturitě roku 1889 se odstěhoval do Prahy. Novák vstoupil na právnickou fakultu a posléze na vytouženou konzervatoř. Skladbu studoval u Karla Knittla a také u Karla Steckera, který věnoval svému žákovi mnoho pozornosti nejen ve škole, ale i v soukromí. Na jeho doporučení se dostal spolu s dalšími žáky (Josef Suk, Rudolf Reissig, Oskar Nedbal, Otta Bergr, ad.) do kompoziční třídy Antonína Dvořáka. Tato skutečnost pro Nováka znamenala počátek opravdového rozvoje talentu. Dvořák svým přístupem a silou osobnosti vzbudil v Novákovi touhu pravidelně komponovat. Z desítek skic a kompozičních návrhů přichází na svět první opusová díla: *Sonáta d-moll* pro housle a klavír a orchestrální ouvertura *Korzár*, jimiž uzavřel své studium na konzervatoři. *„Nabízel se zde sice příklon k samému Dvořákovi, avšak Novák nejen že zamítl možnost tohoto vlivu, ale postavil se přímo do ostré bojovné opozice. Mezi učitelem a žákem docházelo k stále prudším názorovým střetnutím. Novákovo hledání vlastního výrazu bylo stále méně závislé na vlivu Dvořáka pedagoga i Dvořáka umělce. V houslové sonátě Novák zamítl dvořákovskou melodiku, v Korzáru byl v opozici již proti celému způsobu Dvořákova hudebního myšlení.“*

---

¹ NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 21.

² Fagotista, učitel, dirigent požárního sboru. Narodil se 26. 5. 1852 v Polné, zemřel 1912 v Jindřichově Hradci. Jako fagotista procestoval skoro celou Evropu, mnoho let působil v Nizze a Luganu v soukromém orchestru hraběte Derwize, vedeném Karlem Bendlem. Napsal vedle běžných tanečních a poslechových skladbiček i operetu a díla vážnějšího charakteru.

*Sám učitel musel brzy připustit, že tento žák se téměř zcela vymkl z jeho dosahu a toto poznání jej dráždilo i zvědavě přitahovalo. Při studiu Novákových kompozic pochopil jasně, že jeho rebelantské opozičnictví není prázdňým gestem, ale projevem umění, umění nové generace.“*³ Započala tedy umělecká dráha umělce, který bojoval za svobodu vlastních skladatelských činů. I když navazuje na hudební projev svých předchůdců romantiků, chtěl opravdu jen navázat a jít dál dopředu.

Významným posunem v Novákově tvorbě bylo setkání s novými inspiračními zdroji roku 1896. Svým přítelem, bývalým spolužákem Rudolfem Reissigem, byl pozván do kouzelných koutů Valašska. To, co Nováka tehdy zasáhlo, byl živý hudební a taneční folklór a v neposlední řadě též netknutá příroda, jež ho provokovala k turistickým zálibám. Tyto inspirace se odrazily v jeho tvorbě a následně došlo ke zvratu jeho hudebního myšlení. Obdiv k Moravě jej sblížil s Leošem Janáčkem, od kterého načerpal mnoho cenných poznatků o moravské písni, s Jožkou Úprkou, bratry Mrštíkovými a dalšími osobnostmi moravského kulturního života. Soustavné studium sbírek českých a moravských lidových písní Karla Jaromíra Erbena, Františka Sušila a Františka Bartoše se promítlo do mnoha jeho kompozic: *75 úprav lidových písní* pro zpěv a klavír, *Cigánské melodie*, op. 14, *Písničky v národním tónu*, *Písničky na slova lidové poesie moravské*, řada I., II. a III., sborové balady na slova lidové poesie moravské *Ranoša*, *Zakletá dcera*, *Vražedný milý*, *Neščasná vojna*, klavírní cyklus *Můj máj*, op. 20, *Smyčcový kvartet G-dur*, op. 22. O rok později (1897) své moravské inspirace obohatil o slovenské. Slovenský folklór Nováka okouznil stejnou měrou jako moravský. Pravidelně navštěvoval rozličná místa nejen jako turista, ale i jako vášnivý horolezec. A z těchto míst přímo čerpal inspirace a energii pro tvorbu svých děl – viz. např. *Sonatu eroiku*, op. 24 pro klavír, slavnou symfonickou báseň *V Tatrách*, op. 26, nebo malebné sešity *Slovenských spevů*, které vznikaly postupně v průběhu jeho života až do roku 1930.

Tento Novákův „moravský start“ udal směr jeho patnáctiletému vzestupnému tvůrčímu období, završenému roku 1910 kantátou *Bouře*, op. 42, „mořskou fantazií“ pro velký orchestr, sólové hlasy a smíšený sbor a téměř hodinovým klavírním cyklem *Pan*, op. 43. Vedle těchto skladeb vznikají i jiná díla. K trvalému odkazu skladatele patří vokální cykly *Jarní nálady*, *Melancholie*, op. 25, *Balady*, op. 28 na slova Jana Nerudy, *Údolí nového království*, op. 31, *Melancholické písně o lásce*, op. 38 či *Noční nálady*, op. 39. Inspirace lidovým uměním se v jeho díle projevuje i později.

---

³ LÉBL, Vladimír. *Vítězslav Novák: Život a dílo*. Praha: ČSAV, 1964, s. 30.

Novákovo jméno začalo být známé nejen u nás ale i v zahraničí. Díky doporučení Johanna Brahmsa mohl vydávat své skladby ve významném německém vydavatelství Simrock. Skladatel se také dočkal mnoha poct a uznání. Na schůzi hudebního oboru v Praze byl zvolen členem výboru Umělecké besedy⁴, po Fibichově smrti byl jmenován zkušebním komisařem teorie hudby při státních učitelských zkouškách a sám zahájil dráhu hudebního pedagoga. Příliv žáků se zájmem o soukromé hodiny byl mimořádně velký a Novák brzy získal pověst našeho nejlepšího hudebního pedagoga. Mezi jeho žáky patřil Ladislav Vycpálek, Jaroslav Křička, Jaroslav Novotný, Boleslav Vomáčka, Václav Štěpán, bratři Jeremiášové, Alois Hába, Ilja Hurník, Eugen Suchoň a další skladatelé české moderny.

Roku 1901 zakládá tzv. Podskalskou filharmonii, spolek příznivců hudby a umění z řad profesionálů i amatérů scházející se pro radost z muzicírování. Tyto schůzky byly pro Nováka velmi důležité a podnětné pro krystalizaci jeho tvůrčí a názorové orientace. Šlo zejména o impulsy impresionismu, které se na přelomu století objevovaly v evropské hudbě. Podskalská filharmonie trvala nepřetržitě až do jara 1917 a pro Nováka se stala jeho druhým domovem.

V roce 1909 byl jmenován profesorem kompozice na nově zřízené mistrovské škole pražské konzervatoře, kde působil celých třicet let nejen jako profesor, ale i několikrát ve funkci rektora. Jeho pedagogická a skladatelská činnost byla tak významná, že dostal nabídku vídeňské Akademie hudby a herectví stát se profesorem harmonie, kontrapunktu a hudební skladby. Po pečlivé úvaze toto místo nepřijal.

I v osobním životě došlo k významné události – oženil se s Marií Práškovou, dcerou továrníka ze Skutče. Manželství bylo neobyčejně šťastné a bylo požehnáno narozením syna Jaroslava. Paní Marie se mu stala životní oporou, ale i inspirativní a básnickou pomocnicí v jeho tvorbě.

Po šťastném období přicházela hrozba světové válečné katastrofy. Český hudební život se tehdy zahalil nejistotou, která pramenila z politických a hospodářských problémů rakousko-uherské země a celého státního zřízení. Novák sám procházel předválečná a válečná léta v těžké depresi, což se odrazilo v jeho tvorbě. Ve všech dílech po roce 1910 nalézáme váhání a útek od současnosti. Ve sborovém cyklu *Na domácí půdě*, op. 44 se vrací k lidovému prostředí a vzpomíná na zážitky z cest po Moravě a Slovensku, v malé

---

⁴ Spolek umělecká beseda je nejstarším a šíří svého působení i nejvýznamnějším uměleckým spolkem v českých zemích. V jejích třech oborech – literárním, výtvarném a hudebním se sdružily roku 1863 přední osobnosti české kultury. Pozn.: V současné době má 245 aktivních členů působících na umělecké scéně. Dostupné z: <http://www.umeleckabeseda.cz/>

suitě pro klavír *Exotikon*, op. 45 utíká do cizích krajů. Vedle nich stojí krásný, veskrze intimní písňový cyklus *Erotikon*, op. 46 či romantická balada *Svatební košile*, op. 48 pro sólové hlasy, sbor a orchestr. Nelze opomenout i tvorbu oper jako je *Zvíkovský rarášek*, op. 49 či *Karlštejn*, op. 50 psaných v drsných létech první světové války. Mezi těmito díly není nijaké souvislosti, vznikaly z okamžitých pohnutek, které vyplývaly z nejistot předválečné a válečné doby, z afér a polemik, které na Nováka působily depresivně. Až po vzniku samostatné Československé republiky, který se odrazil i v hudebním dění, Novák nachází opět sám sebe a zahajuje novou etapu svého života a tvorby.

Podílel se na novém vybudování pražské konzervatoře, byl jmenován členem poradního sboru při Ministerstvu školství a Národní osvěty. V roce 1919 se stal členem státní zkušební komise hudební pro obor harmonie a kontrapunktu a současně předsedou státních zkoušek od roku 1920 pak působil jako člen rozdělovací komise Ochranného sdružení autorského, přijal členství ve výboru Československé filharmonické společnosti, zúčastnil se založení Spolku pro moderní hudbu, v roce 1921 byl zvolen místopředsedou Klubu českých skladatelů. Všude projevoval čestnou snahu přispět svými silami k rozvoji kulturního života. Toto úsilí se projevilo i v jeho kompoziční činnosti. Z této „republikánské“ tvorby let 1918 – 1920 vznikly skladby odrážející politickou situaci. Byly to např.: *Tři české zpěvy*, op. 53 pro mužský sbor s doprovodem velkého orchestru a varhan věnované Československým legiím, oslavný pochod se zpěvem *Vítězům československým* pro mužský sbor a capella či elegie pro mužský sbor a capella *Nad smrtí Štefánikovou*.

Ve třicátém roce oslavila hudební veřejnost v desítkách měst Novákovy 60. narozeniny. Nejen v Praze, ale i v mnoha dalších městech bylo Novákovo jubileum oslaveno mnoha koncerty. Jako zralý mistr zúčtoval svůj dosavadní životní a umělecký život velkolepým třívětým dílem *Podzimní symfonie*, op. 62, ve které se pokusil symbolicky zobrazit tři etapy svého života: vzpomínky na přírodu, radost a splnutí s moravským a slovenským lidem a věčnou touhu po dokonalosti, kráse a štěstí.

Tato radost a štěstí byly, bohužel, přerušeny druhou světovou válkou. Nastupující fašismus otrásl celým československým státem. Boj proti fašistické ideologii silně pronikl do nejširšího okruhu skladatelů. Způsoby zobrazení hrozné situace jsou velmi různorodé. Od prostých písní až k rozměrným dílům sborovým, symfonickým, kantátovým a operním. Česká hudba se snažila vracet ke zdrojům národních tradic, k lásce k vlasti a domovu.

I Novák v *Jihočeské suitě*, op. 64 umělecky vyjádřil své vlastenectví. Vrací se do rodného kraje, opěvuje krásy přírody a bojovnou dávnou tradici husitství, zaznívající ve třetí větě v písni Ktož sú boží bojovníci.

Protektorát ochromuje Novákův soukromý život i tvorbu na celé dva roky. Pocity beznaděje a bezmocnosti vyústily k myšlence ukončení života. Naštěstí se od této myšlenky oprostil a čtyři mohutná díla zrcadlící tíživý osud národní existence. Symfonická báseň *De profundis*, op. 67, *Sonáta pro violoncello a klavír*, op. 68, sborový cyklus *Domov*, op. 69 a *Svatováclavský triptych*, op. 70 pro varhany, později i v orchestrálním znění, jsou toho důkazem. Posledním Novákovým velkým dílem se stala třívětá *Májová symfonie*, op. 73 pro sóla, smíšený sbor a velký orchestr. Dílo bylo provedeno až po válce, kdy shodou okolností bylo Novákovi právě v májových dnech čtyřicátého pátého roku sedmdesát pět a patřil k nejstarším žijícím skladatelům „staré generace“.

Jako výraz uznání a vděčnosti za jeho celoživotní práci mu byl u příležitosti jeho 75. narozenin udělen, jako jednomu z prvních, titul národní umělec.

Navzdory věku byla jeho energie nevyčerpatelná. Na sklonku svého života dal do pořádku svá starší díla, věnoval se instrumentaci písňových a klavírních cyklů a psal své „Paměti“. Zůstával stále aktivní jako skladatel i jako turista. Zcestoval takřka celou Evropu. Ještě roku 1948 reprezentoval českou poválečnou hudbu na festivalu v Kodani. Kromě toho, že vytvořil vlastní skladatelskou školu, měl ještě velké plány. Zemřel však náhle 18. července 1949 ve Skutči.

1. 1 Inspirační zdroje v díle Vítězslava Nováka

Vítězslav Novák byl jak osobností nesmírně vzdělanou po stránce literární, výtvarné či jazykové, tak člověkem se širokými zájmy a zálibami. V hudebním oboru studoval prakticky vše, co bylo dostupné. Ve svých Pamětech velmi podrobně a pečlivě popisuje portréty skladatelů a stylových epoch. Zaobírá se důležitými teoretickými a estetickými problémy.

Prvořadou oblastí inspiračních zdrojů byl bezesporu velký okruh české a světové literatury, prózy a poezie. Sám osobně se navzdory svým silným literárním ambicím, neodvážil tvořit texty pro svá díla. Pouze v baletní pantomimě *Signorina Gioventu*, op.58 upravil text Svatopluka Čecha pro *Prolog* a v *Podzimní symfonii*, op. 62 pro velký orchestr s mužským a ženským sborem napsal část textu I. věty Allegro impetuoso.

Také výtvarné umění sehrálo v Novákově tvorbě významnou roli. Stýkal se a přátelil s širokým okruhem našich výtvarníků (Joža Uprka, Hugo Boettinger, Miloš Jiránek, Otakar Nejedlý) i sochařů (Jan Štursa Bohumil Kafka). Několikrát četl Antiku od římského spisovatele Rufuse Curtiuse, Dějiny malířství od Richarda Muthera, Italskou renesanci Jacoba Burckharta či životopis Giorgia Vasariho. Za výtvarným uměním cestoval až za hranice, kde navštěvoval tamní galerie. Ve svých Pamětech Novák podrobně popisuje dojmy z poznání slavných děl. Například kresby Félicienna Ropse ovlivnily tvorbu symfonické básně pro velký orchestr *Toman a lesní panna*, op. 40, klavírní báseň *Pan*, op. 43 byla inspirován obrazem Claudie Lorraina Večer a také *Jihočeská suita*, op. 64 pro velký orchestr byla komponována pod vlivem obrazů Otakara Nejedlého. I syn Jaroslav⁵ se stal výtvarníkem a spolupracoval pak se svým otcem na jeho operních výpravách.

Oblíbeným Novákovým koníčkem bylo studium cizích řečí. Naučil se hlavním světovým jazykům: němčině, francouzštině, angličtině, španělštině a za druhé světové války ruštině. Toto studium Novák nechápal jako povinnost, ale jako vítané osvěžení po práci nad kompozicí.

Hlavním okruhem inspiračních zdrojů byl bezesporu vřelý vztah k moravskému a slovenskému lidu a láska k přírodě.

Byl vášnivým sportovcem. Miloval turistiku, horolezectví, plavání, lyžování. Téměř všechny inspirace pro skladatelskou práci vycházely z těchto zájmů. Kromě České a Slovenské země procestoval takřka celou Evropu. Jako vášnivý horolezec podnikl několik výstupů do Vysokých Tater a Alp. Ze zážitků z těchto cest vznikla symfonická báseň *V Tatrách*, op.26. I kantáta *Bouře*, op. 42 je psána pod dojmem osobního zážitku (v létě 1908 navštěvuje Švédsko – Göteborg, lázně Moelle, kde neváhal dokonce dvakrát skočit do rozbouřeného moře, aby poznal sílu moře a moc přírody). Láska k horám, lesům a moři zakotvila v Novákově díle natolik, že se k nim neustále vracel. Například obraz „měsíční noci“ se objevuje v cyklu *Písně zimních nocí*, op. 30 (č. 1 *Píseň měsíčné noci*), v orchestrální *Slovácké suítě*, op. 32 (část V. *V noci*), v písňovém cyklu *Noční nálady*, op. 39, v klavírním cyklu *Mládí*, op. 55 (sešit I. č. 11 *Měsíčná noc*), ve *Slovenských zpěvech* III, (č. 36 *Vysoko mesiačik*).

---

⁵ Jaroslav Novák studoval nejdříve v soukromé škole Rudolfa Vejrycha, pak na Akademii výtvarného umění v Praze a krátký čas u Othona Fiezse v Paříži, školil se také u Willi Nowaka a Otakara Nejedlého. Vedle portrétu, krajin, zátiší a grafiky se věnoval za života otce divadelním inscenacím. Vypravil Zvíkovského raráška, Karlštejn, Dědův odkaz a Signorinu Gioventú. Vytvořil několik otcových portrétů a spolupracoval s ním i při vydávání jednotlivých skladeb.

Také milostné a erotické inspirace tvoří nedílnou součást Novákovy tvorby. Bylo to například setkání s učitelkou klavíru Marií Krejčovou při pobytu v Jinřichově Hradci nebo láska ke Gustě Bachrachové za studijních let, či nenaplněná láska k Jože Javůrkové, které věnoval písňový cyklus Pohádka srdce. I Růžena Barthelmusová, kterou Novák učil základům harmonie se stala: „...*inspirátorkou mého Amorosa – láska k Růženě vnukla mi klavírní Píseň měsíční noci, cyklus Údolí nového království a Věčnou touhu.....,nešťastná láska*“ dala vznik skladbám šťastným.“⁶ Také koncertní pěvkyně – sopranistka Marie Musilová^{7 8} okouzila Nováka nejen svou osobností ale především svým hlasem. Stala se přední interpretkou jeho písňových cyklů a Novákovu vokální tvorbu provázela po celou řadu let. A v neposlední řadě i manželka Marie Nováková, rozená Prašková. „...*žena, nejbližší z blízkých, nejvěrnější z věrných. Žila cele mojí hudbě a žije v ní. Kolik mých skladeb nevzniklo by bez ní, některým svou iniciativou pomohla dát nynější jejich podobu. Moje opravdová Flóra, dávající vypočet v mém životě novým jarům, zdobící květy porozumění cesty mým nově vznikajícím dílům....nikdo neodvděčil se mi za zážitky z mé hudby jako drahá moje žena, považující za své životní poslání vytvořiti kol mne nejpříznivější tvůrčí prostředí. Její láskyplná bytost je mi nepostradatelnou...*“⁹

---

⁶ NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 121.

⁷ Na Musilovou upozornil Nováka tehdejší ředitel chrudimského kůru profesor Vojtěch Říhovský. Svým zájem o soudobou nejen českou vokální tvorbu upoutala i Vítězslava Nováka. Během několika málo let se stala téměř oficiální interpretkou Novákových písní a sól v jeho kantátách. Zpívala v Praze, Brně, Plzni aj. Na klavír ji doprovázel mj. nejčastěji Václav Štěpán. Zpívala též s Českou filharmonií pod řízením Viléma Zemánka, Ladislava Čelanského, Karla Moora, Rudolfa Reissiga, Otakara Ostrčila i Václava Talicha.

⁸ MUSILOVÁ, Marie. Jak jsem se stala interpretkou Vítězslava Nováka. Praha: Osvětový klub, 1932, s. 331-337.

⁹ NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 401 – 402.

2 Vokální tvorba

Součástí bohatého kompozičního odkazu Vítězslava Nováka je velký počet vokálních skladeb. Jsou to díla pro sólový hlas s doprovodem klavíru nebo orchestru, skladby sborové bez doprovodu či s doprovodem a také díla kantátová a operní.

Novákovy rané skladby doznívajícího romantismu (zejména Antonín Dvořák, Robert Schumann a Johannes Brahms), později na počátku 20. století na něj měly velký vliv moderní umělecké směry, např. symbolismus, impresionismus. A samozřejmě znaky moravské a slovenské lidové písně se zcela zatajily do Novákova hudebního vyjadřování.

Ve všech skladbách tohoto žánru dokázal pracovat velmi citlivě s textem a hudebními prostředky dovedl vystihnout i ty nejjemnější odstíny nálad. Veškerou vokální tvorbu Novák psal pod silným emocionálním vlivem. Umělec kladl velký důraz, a tady byla jeho autokritičnost snad nejsilnější, na výstavbu výrazově obsažné melodie. V každém díle nacházíme výrazné kontrasty. Reagoval na jakoukoli událost ať osobní, či společenskou a všechny kompoziční prostředky zaměřoval k jejímu co nejsilnějšímu účinku.

2.1 Sborová tvorba

Vedle instrumentálních skladeb, písní a písňových cyklů nacházíme u Nováka i rozsáhlou sborovou tvorbu. Kromě sborových zpěvů v *Bouři*, *Svatebních košilích* a *Podzimní a Májové symfonii* a operních sborů čítá počet sborových skladeb, ať malých či velkých, 111 titulů. V letech 1885 - 1944 Novák vytvořil 84 úprav pro mužský, ženský a dětský sbor s doprovodem či bez doprovodu ve dvanácti opusech a 27 neopusových či příležitostných sborových skladeb.

I ve sborové tvorbě se odráží jeho vztah k poezii. Čerpal z básnických sbírek svých oblíbených českých básníků Jaroslava Vrchlického, Josefa Václava Sládka, Jaroslava Boreckého, Jana Nerudy, Vítězslava Háška, Josefa Svatopluka Machara atd. Skladatelova volba básnických textů pro tento žánr byla podmíněna vlastenectvím a příklonem k lidové písni a lidové slovesnosti.

Novákovou prvotinou jsou dva ženské sbory *Velebná noc* a *V přírodě* s doprovodem klavíru z roku 1895. Jsou dosud v rukopisné podobě uloženy v Muzeu české hudby v Praze. Oba sbory jsou fragmentem zamýšleného Novákova cyklu Tři nockta,

op. 10 vyžádaného Rudolfem Reissigem. Cyklus měl mít podtitul V měsíční záři. K uskutečnění kompozice cyklu však nedošlo.¹⁰

Do Novákova moravsko-slovenského období patří skladby pro smíšený sbor s doprovodem čtyřručního klavíru *Dvě balady: Ranoša a Zakletá dcera*, op. 19. Vytvořil je v letech 1898. S dvouročním odstupem vydal další *Dvě balady: Vražedný milý a Neščasná vojna*, op. 23. Novák v nich navázal na sloh svých předchozích písní na slova lidové poezie moravské¹¹. Novákovy balady mají ve vývoji české kantátové tvorby značný význam. Tím, že je dodatečně zinstrumentoval, se vlastně staly prvními našimi moderními kantátovými díly z lidového prostředí komponovanými na texty lidové poezie.

K prvním čtyřhlasým sborovým úpravám pro mužské hlasy přistoupil Novák v roce 1906 v cyklu *Šesti mužských sborů*, op. 37. Jsou v něm zhudebněny básně Jaroslava Vrchlického a Josefa Václava Sládka s lidovou tematikou a básně Jaroslava Boreckého a Jana Nerudy zachycující vánoční náladu. Inspirační podnět ke vzniku tohoto cyklu byl také technické povahy. Novák chtěl vyzkoušet nosnost hudebního projevu na útvaru mužského sboru. Tento podnět se rovněž projevil v dalším Novákově sborovém cyklu z roku 1911 *Na domácí půdě*, op. 44, který obsahuje osm mužských sborů a capella. První, šestý a sedmý sbor autor zkomponoval přímo na lidovou poezii a všechny ostatní mají texty volené podle lidového charakteru obsahu básní Josefa Václava Sládka, Petra Bezruče a Jána Botta. K úpravám lidových písní se Novák navrácí až po první světové válce ve *Dvanácti slovenských lidových písních* (1921) pro mužský sbor a capella, kde spojuje latentní harmonii nápěvů s moderní harmonizací s užitím polyfonie.

Smíšeného sboru a capella užil Novák poprvé v cyklu *Čtyři básně Otakara Březiny*, op. 47 z roku 1912. V tomto díle se přiklání k březinovskému mysticismu. Sám Březina přijal Novákovu dílo příznivě, ale díky námětovosti a značné reprodukční náročnosti neměl cyklus takový ohlas jako sbory předešlé.

Mezi díla, která Novák napsal v období první světové války a jimiž reagoval na aktuální politickou událost, patří cyklus šesti mužských sborů a capella *Síla a vzdor*, op. 51 (1916 - 1917) a *Tři české zpěvy*, op. 53 (1918) s doprovodem velkého orchestru a varhan.

Politický převrat 28. října 1918 a vyhlášení samostatnosti českého národa prožíval Novák velmi sugestivně, což se odrazilo v příležitostných skladbách *T. G. Masarykovi* a

---

¹⁰ SCHNIERER, Miloš. PEŘINOVÁ, Ludmila. *Vítězslav Novák: Tématický a bibliografický katalog*. Praha: Editio Praga, 1999, s. 70.

¹¹ Skladatel navazuje na typické melodické a harmonické obraty moravských lidových písní, které však necituje ale rozvádí je, často s pomocí umělé imitační a kontrapunktické práce, do působivých a obsažných hudebních výrazů.

Vítězům československým. Další příležitostnou skladbou byl slavnostní mužský sbor bez doprovodu *Matce Slavii*. Autor ho napsal pro jubilejní festival Pěvecké obce československé, který se konal v roce 1928.

Nejrozměrnějším Mistrovým sborovým dílem je cyklus dvaceti mužských sborů bez doprovodu *Ze života*, op. 60 na slova lidové poezie moravské z roku 1932. Partitura díla byla vydána Hudební Maticí Umělecké Besedy v Praze v pěti sešitech po čtyřech sborech. Každý sešit je spojen obsahově pod společným názvem. I cyklus *Dvanáct ukolébavek*, op. 61 (1931 - 32) pro ženský sbor a capella Novák zkomponoval v lidovém tónu. Sbory jsou výjimečné v tom, že každý z nich obsahuje stejný text prosté moravské lidové ukolébavky - Halí dítě, kolébu tě. Žádná z nich neobsahuje nic z toho, co již bylo řečeno v předcházející. Od naivního popěvku k lásce i tragickému tónu je cyklus vokálními variacemi.

Z popudu pěveckého spolku Smetana v Jindřichově Hradci složil Novák šest mužských sborů *Domov*, op. 69. Celý tento cyklus byl inspirovaný láskou k českému lidu a je apoteózou české země i skladatelova rodného kraje.

Novákovo vlastenectví v době nacistické okupace se projevuje v *Pěti smíšených sborech*, op. 71 a capella vydaných roku 1942. Jako textovou předlohu si Novák vybral básně předčasně zemřelých básníků Ladislava Tesaře, Karla Pippicha-Havelky, Bohuslava Kratochvíla, Františka Branislava a Josefa Merhauta. I přes to, v jakém období byly sbory zkomponovány, se cyklus celkově vyznačuje výrazovým klidem.

Novák pamatoval i na tvorbu pro dětské sbory. Sbor *Jaro se směje* na slova Karla Adama a *Máj*, op. 72 na slova Jana Nerudy a Josefa Václava Sládka jsou toho důkazem. Po harmonické stránce jsou ale sbory náročnější a vyžadují intonační jistotu a sluchovou vyspělost zpěváků. Proto jsou tyto sbory určeny také ženskému sboru.

2. 2 Skladby vokálně-orchestrální

V kantátovém oboru hudební tvorby dokázala česká hudba vytvořit skutečně vlastní a originální hudební útvar. Tím více se tak dělo v období Antonína Dvořáka. Česká kantáta a oratorium se rozrostly do takové velikosti, že zaujaly jedno z prvních míst ve světě.

Novák měl tehdy za sebou již řadu sborových prací. Jeho čtyři balady *Ranoša*, *Zakletá dcera*, *Vražedný milý* a *Nešťasná vojna* pro sbor a orchestr na slova moravské lidové poezie jsou dostatečnou ukázkou mistrovství toho oboru.

První kantátové dílo, s nímž se dostal do popředí hudební společnosti, byla mořská fantazie pro velký orchestr, sólové hlasy a smíšený sbor *Bouře*, op. 42 na stejnojmennou báseň Svatopluka Čecha. Ve své autobiografii Novák vyjmenovává tři popudy, které ho vedly k napsání této velké symfonie: „...z vyzvání *Filharmonické besedy brněnské*, abych složil k jejímu padesátiletí rozměrnou vokální skladbu s orchestrem. Dále, po seznámení stejnojmenné skladby Františka Neumanna, a konečně z vlastní touhy, poklonit se po zhudebnění Hor také majestátu Moře.“¹² K tomu, aby dosáhl co nejvěrnější charakteristiky vedla jeho cesta do Norska a ostatních severních zemí, kde se sám vrhl do rozbouřených vln moře, aby poznal jejich ryk z vlastní bezprostřední zkušenosti. *Bouře* představuje vrcholnou syntézu všech nejprogresivnějších složek umělcova vývoje. Vytvořil dílo zcela nové hodnoty i nového obsahu. Napsal ji v letech 1908 - 1910. Poprvé byla provedena Brněnskou filharmonickou besedou 17. 4. 1910 po taktovkou Rudolfa Reissiga.

O dva roky později skládá kantátu *Svatební košile*, op. 48 na slova básně Karla Jaromíra Erbena pro sólové hlasy, smíšený sbor a symfonický orchestr. Svatební košile Antonína Dvořáka, op. 69 byla v té době kritizována pro nedostatek dramatičnosti a dějového spádu, proto se Novák pokusil tento námět zkomponovat odlišnou koncepcí a novými uměleckými prostředky. Přes svou značnou reprodukční náročnost měla skladba při své premiéře příznivý ohlas u obecnosti. Bohužel hudební kritika měla opačný názor. Pod vlivem Novákova výkladu, který předcházel vlastnímu provedení, označila tuto skladbu za dílo složené ze spousty pomalovaných sklíčků, za beztvary a hudebně bezcenný dokument konců hudebního naturalismu.¹³ Novák tuto kritiku nesl velmi těžce.

Již jako sedmnáctiletý jindřichohradecký student si zamiloval chmurnou romantiku Máchova Máje. Už tenkrát pojal myšlenku zhudebnit tyto slova, ale chyběla mu ještě veškerá skladebná průprava, znalost harmonie, kontrapunktu i skladebné techniky. Až ve svých 73 letech napsal na toto téma *Májovou symfonii*, op. 73 pro sólové hlasy, smíšený sbor a velký orchestr. Novák v ní spojuje, co v jeho duši dlouhou dobu zrálo - velká láska k ženě a přírodě, národní utrpení a vytoužená svoboda národa. Celá obširná a složitá partitura vznikla velmi rychle. Mistr udává na skice datum 14. 5. 1943 – 30. 6. 1943.¹⁴ Téhož roku v srpnu a v září byla dokončena instrumentace díla.

---

¹² NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 152.

¹³ LÉBL, Vladimír. *Vítězslav Novák: Život a dílo*. Praha: ČSAV, 1964, s. 162.

¹⁴ SCHNIERER, Miloš. PEŘINOVÁ, Ludmila. *Vítězslav Novák: Tématický a bibliografický katalog*. Praha: Editio Praga, 1999, s. 392.

„*Duchu lidský, ztiš se ztiš, krása volá, slyš, ó slyš, stoupej výš! V krásy věčné svatou říš, o níž celý život sníš, vejdi již! Stoupej výš!*“¹⁵ Touto parafrází faustovského motivu zakončuje Novák svou **Podzimní symfonii**, op. 62 pro velký symfonický orchestr s mužským a ženským sborem. Na tomto díle pracoval od roku 1931 do 1934. Novák *Podzimní symfonii* symbolicky uzavírá svůj dosavadní umělecký vývoj. Dílo bylo o rok později odměněno Velkou cenou Bedřicha Smetany na rok 1935 čtyřiceti tisíci korunami.

Poslední kantáta, kterou Novák napsal po návštěvě Filmového festivalu pracujících ve Zlíně je malá kantáta **Píseň zlínského pracujícího lidu**, op. 79 (1948) na slova Marie Novákové.

2.3 Opery

Ke kompozici tohoto žánru přistoupil Novák až ve zralém věku 43 let, a proto ve výčtu oper nalezneme pouze čtyři opusy.

První operou byla komická opera o jednom jednání **Zvíkovský rarášek**, op. 49. Skladatel se obešel bez libretisty. Zhudebnil prakticky nezměněný text oblíbené komické aktovky Ladislava Stroupežnického *Zvíkovský rarášek* z roku 1883¹⁶. Poprvé byla provedena dne 10. října 1915 v Národním divadle v Praze. Prvotní ohlasy byly rozpačité až negativní přesto se *Zvíkovský rarášek* stal druhou nejhranější Novákovou operou to zejména v meziválečné době .

Bezprostředně po dokončení *Zvíkovského raráška* Novák komponuje operu **Karlštejn**, op. 50 o třech jednáních. Libreto autorovi napsal český spisovatel Otokar Fischer podle stejnojmenné populární veselohry Jaroslava Vrchlického z roku 1884. Veseloherní prvky předlohy Novák odsunul a zaměřil se na zhudebnění moudré a ušlechtilé postavy císaře Karla IV. a českého království.¹⁷ Poprvé byla provedena dne 18. listopadu 1916 v Národním divadle v Praze. První přijetí však nebylo povzbuzující. Vlastenecký patos, který Novák do partitury vložil neprokázal účinnost. Zvláště odsuzující kritiku publikoval Zdeněk Nejedlý: označil operu za „národní padělek“ a „dílo slohově rozvrácené a hudebně nevýrazné“.¹⁸ Přesto za ni skladatel získal výroční cenu České akademie věd a umění na rok 1916.

¹⁵ LÉBL, Vladimír. *Vítězslav Novák: Život a dílo*. Praha: ČSAV, 1964, s. 241.

¹⁶ TROJAN, Jan. *Dějiny opery*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2001, s. 305.

¹⁷ ŠÍP, Ladislav. *Česká opera a její tvůrci*. Praha: Supraphon, n. p., 1983, s. 149.

¹⁸ LÉBL, Vladimír. *Vítězslav Novák: Život a dílo*. Praha: ČSAV, 1964, s. 184 -186.

Třetí Novákovou operou je *Lucerna*, op. 56 o čtyřech jednáních. Libreto mu napsal český spisovatel Hanuš Jelínek podle stejnojmenné populární hry Aloise Jiráka z roku 1905. Nováka zaujala především námětově jako pohádka. Poprvé byla provedena dne 13. května 1923 v Národním divadle v Praze. *Lucerna* překvapila svým lyrismem a obecnostvo ji přijalo příznivě. Oslovila je pohádková atmosféra, vlastenecký námět, známý a bohatý děj, charakteristické postavy a nezvykle přímočará hudba s názvuky lidových melodií.¹⁹ *Lucerna* je Novákovou nejhranější operou. Poslední inscenaci této opery realizovalo Divadlo Josefa Kajetána Tyla v Plzni roku 2004.

Poslední Novákovou operou je *Dědův odkaz*, op. 57, lyrická zpěvohra o třech jednáních. Po prvních třech operách, v nichž jako základ libreta použil populární a divadelně osvědčené činohry, zvolil riskantnější přístup a využil námětu spisovatele Antonína Klášterského, aby napsal operu na jeho libreto vytvořené na základě básně *Dědův odkaz* Adolfa Heyduka z roku 1879. Opera byla ze všech čtyř nejméně úspěšná. Otázka mravního základu umělecké formy představená formou poněkud naivní symbolické pohádky v moderní a prozaické době 20. let 20. století obecnostvo nezaujala. Novák si přitom svého díla velmi cenil, srovnával je příznivě s Dvořákovou *Rusalkou*. Sám se vyjádřil, že „*hudba posledního obrazu, jakož i pátého, kde Janovi, truchlícímu nad ztrátou Silvany, dostává se od ní uměleckého posvěcení, náleží k nejniternějším, co jsem kdy napsal*“²⁰. Proto byl neúspěchem díla velmi zklamán a od operního žánru se na zbytek života odvrátil²¹.

Přes četné výhrady Novákových současníků i následných badatelů v postojích k jeho operám je třeba pochopit, že skladatel se snažil ke každé své opeře přistupovat od základu nově a s využitím všech zkušeností řešil techniku a strukturu skladby. Pravděpodobně výběr námětů a způsob jejich zpracování byl příčinou Novákova neúspěchu ve vývoji opery mezi dvěma válkami.

---

¹⁹ PETRÁŠKOVÁ, Eva. *Vítězslav Novák: Lucerna (booklet)*. Praha: Supraphon, 2002, s. 23.

²⁰ ŠÍP, Ladislav. *Česká opera a její tvůrci*. Praha: Supraphon, n. p., 1983, s. 156.

²¹ LÉBL, Vladimír. *Vítězslav Novák: Život a dílo*. Praha: ČSAV, 1964, s. 427-428.

3 Písňová tvorba

Písňový žánr zaujímá v kompoziční tvorbě Vítězslava Nováka velmi významné místo. Byl písni tak očarován, že jí zůstal věrný po celý život. Šíře a rozmanitost jeho písňové tvorby dosahuje vysoké umělecké hodnoty.

Skladby pro zpěv s doprovodem klavíru či orchestru tvoří podstatnou část Novákovy tvorby. Celkový počet jeho vlastních písni na umělé básnické texty, písni na lidové texty a úprav lidových písni činí 378. Z celkového počtu Novák zkomponoval 38 samostatných písni bez opusu či s opusovým číslem, 75 písni obsažených v 11 písňových cyklech na umělé básnické texty a 265 písni zkomponovaných na lidové texty a úprav lidových písni pro zpěv a klavír.

Novák podstatnou část své písňové tvorby vedle původního klavírního doprovodu vybavil také orchestrálním doprovodem. Výjimkou jsou písňové cykly *Dvě balady*, op.63 a *In memoriam*, op. 65, které byly zkomponovány pro zpěv a orchestr již v prvotní verzi.

V písniích na básnické texty Novák nejvíce čerpal z básnických sbírek Josefa Václava Sládka, Jaroslava Vrchlického, Jana Nerudy. Ti mu byli svou poezií nejbližší. Celkově si vybíral takovou textovou předlohu, která se ho nějakým způsobem dotýkala, či atakovala na jeho životní situaci²². Byl velice citový člověk a lyrické texty naplňovaly jeho touhy, které pak promítl do své kompozice. A právě píseň s dobře voleným básnickým slovem se pro něho stala působivou výpovědí jeho intimního života a vnitřního prožívání. Sám o několik desítek let později pronesl: „*Já píši všechny svoje skladby jen pro sebe, píši jen to, co jsem zažil, píši jen o pocitech, dojmech a náladách, které jsem skutečně měl.*“²³

Osudové setkání s moravskou a slovenskou lidovou písni se v Novákově profilu písňové tvorby vrylo natrvalo. Těžil z lidového života a písniě soustavně a intenzívně. Ze všech stran však Novák zachytává pro svou tvorbu další nepřeborné množství podnětů, které rozšiřují jeho citový a myšlenkový svět.

Pro přehlednost jsou v této práci písniě rozděleny do tří podkapitol podle skladatelem použité textové předlohy. V první je nastíněna práce s lidovou písni a lidovými texty, druhá se zabývá písniemi a písňovými cykly na texty básniíků a třetí se věnuje písniím s dětskou tematikou.

---

²² V některých případech si Novák nechal napsat básnický text na zakázku.

²³ LÉBL, Vladimír. *Vítězslav Novák: Život a dílo*. Praha: ČSAV, 1964, s. 18.

3. 1 Lidové písně a písně na lidové texty

První pokus Vítězslava Nováka o tvorbu inspirovanou lidovým textem se datuje již kolem roku 1891, kdy vstoupil do kompoziční třídy Antonína Dvořáka. Píseň *Písnička v národním tónu* pro zpěv a klavír je úpravou slovácké lidové písně *A za horú, za horú*.²⁴ Tehdy ale Novák ještě netušil, že se moravská lidová píseň stane nedílnou součástí jeho tvorby.

S moravskou lidovou písní se Novák poprvé setkal v roce 1896, kdy dostal od svého přítele Rudolfa Reissiga pozvání do Velkých Karlovic na Moravě. Novák o tomto setkání s moravským krajem píše: „*Byl to právě ten první dojem z prostředí zcela mně nového, který se mi trvale vryl v paměť: Zajímavý styk s dobrosrdečným lidem, který ve svém lahodném valašském nářečí tak pěkně dovedl hovořit; první moravské písničky, táhlé žňové, zpívané ženami na kopcích, nebo odvážně žertovné v hospodě, od chlapů poslechnuté. Nemohu nikdy dosti děkovat šťastné náhodě, která mě prostřednictvím Reissiga v krásná ta místa přivedla a položila tak základy k mému hudebnímu moravismu.*“²⁵

Česká lidová píseň nemohla ve své klasičnosti dát Novákovi tak živelné podněty jako moravská. Ta se mu svou romantickou uvolněností, tóninami, synkopickými rytmy i formou stala osudnou. Tento vliv se rozrůstal každoročními návštěvami Slovácka a poté i Slovenska. Cesty k poznání lidové písně se staly trvalou přítomností skladatelova přístupu k vlastnímu vyjádření. Vytvořil umělecky hodnotné a srozumitelné písně přístupné široké veřejnosti.

Novák se po návratu z prvního karlovického pobytu věnoval systematickému studiu sbírek lidových písní Karla Jaromíra Erbena, Františka Sušila, Františka Bartoše, Jána Kadavého a Eduarda Pecky. První dochovaným soupisem lidových písní je *75 lidových písní* pro zpěv a klavír. Tyto písně jsou stále ještě uchovány v rukopisu v Muzeu české hudby v Praze a čekají na proniknutí k hudební veřejnosti²⁶. Miloš Schnierer tyto úpravy

---

²⁴ Tentýž text Novák použil v roce 1889 k první z *Písniček na slova lidové poesie moravské*, řada II., op. 17 pod názvem *Vzpomínka*. V témže roce klavírní doprovod písně Novák přepracoval pro třetí část *Bagatel*, op. 5 pro klavír s názvem *Písnička*.

²⁵ NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 82.

²⁶ Autograf má 19 číslovaných stran. Nenese autorovo označení ani podpis. Je vsunut do obálky z dvojlistu notového papíru s nadsisem tužkou rukou Novákovy manželky Marie Novákové 75 moravských lidových nářevů. Novák udává u každé písně tempové, přednesové a dynamické označení, a také ve většině případů provenienci písní. 54 písní tak udává původ podle obcí, 21 písní jejtedy neudává. Převažují tyto oblasti: Valšsko, Moravské Slovácko, Slezsko(Opavsko), Hanácko (Rousínov) a Brněnsko, nejméně Horácko (Ivančice). 67 písní vypsál ze Sušila a zbývající zapsal pravděpodobně sám.

písni nalezl v roce 1972 během práce na Tématicko bibliografickém katalogu skladeb Vítězslava Nováka v pozůstalosti jeho syna Jaroslava.²⁷ Nevyšly tiskem a tudíž je pravděpodobné, že Novákovi sloužily jako studijní materiál k dalším úpravám lidových písní.

Zápisy 75 lidových písní

1. <i>Putovali hudci</i>	26. <i>Král na vojnu zavolal</i>	51. <i>Na tym Racibirskym mosče</i>
2. <i>Ženo má, ženo má</i>	27. <i>Daj mi, Bože vědět</i>	52. <i>Ja, ty milý prevozníčku</i>
3. <i>Prokvítala konvalija</i>	28. <i>Vysoké sú břehy</i>	53. <i>Z jedná strany za Dunajem</i>
4. <i>Pověz mi dievečko</i>	29. <i>Šlo děvče na trávu</i>	54. <i>Nasela jsem marijanku</i>
5. <i>Ma, matička stara</i>	30. <i>Andulku, huběnko, duše má</i>	55. <i>Rostó, rostó</i>
6. <i>Zahučaly hory</i>	31. <i>Škoda mojeho synečku</i>	56. <i>A vied' naše u te lóže</i>
7. <i>Chodzila po lesy</i>	32. <i>Z jedné strany Dunaja</i>	57. <i>Vila věnce</i>
8. <i>Lásko, milá láska</i>	33. <i>Těžký, těžký kameň mlénský</i>	58. <i>Stratila jsem fěrtušek</i>
9. <i>Těžko mi je, těžko</i>	34. <i>Já viem, čo urobím</i>	59. <i>A před vraty kaměň zlatý</i>
10. <i>Zabolela mě hlavička</i>	35. <i>Ej, mamko, mamko</i>	60. <i>Proč kalino v struze stojíš</i>
11. <i>Na náspečkách seděla</i>	36. <i>Už sa svatba dokonává</i>	61. <i>Proč kalino v struze stojíš</i>
12. <i>Na kroměřížském mostku</i>	37. <i>Rokyta, rokyta</i>	62. <i>Proč kalino v struze stojíš</i>
13. <i>Kdybys byl, Janičku</i>	38. <i>Aj, už je ráno</i>	63. <i>Aničko, dzevečko</i>
14. <i>Aj, můj koničku vraný</i>	39. <i>U studánky stála</i>	64. <i>Děvečka husy pase</i>
15. <i>Aj, dubina, dubina</i>	40. <i>Nedaj, Bože dlúho slúžic</i>	65. <i>Čis nebyl doma</i>
16. <i>Co je po studýnce</i>	41. <i>Kdybych já věděl</i>	66. <i>Má milá mě nepovídá</i>
17. <i>Na tom našem díle</i>	42. <i>Jde sedlák do pole</i>	67. <i>V té naší zahrádce</i>
18. <i>Kdo to chodí po hřbitově</i>	43. <i>Zadal máti</i>	68. <i>Pověz mi, synečku</i>
19. <i>Ulijánka čistá panna</i>	44. <i>Zakukala zezulenka</i>	69. <i>Šaratice na pěkné rovince</i>
20. <i>Aj, pase šohaj koně</i>	45. <i>Okolo Pavlovic teče voda</i>	70. <i>Ta naše lavečka</i>
21. <i>Nad Nouzovem je boží muka</i>	46. <i>Mládenec má vůlu</i>	71. <i>Taků som si frajireнку dostau</i>
22. <i>Ze země jsem vyšel</i>	47. <i>Brodil Janko koně</i>	72. <i>Rozmarýn, rozmarýn</i>
23. <i>A v pondělí po neděli</i>	48. <i>Aj, mezi dvěma vinohrady</i>	73. <i>Velet', ptáčku, velet'</i>
24. <i>Na tom světě nic stálého</i>	49. <i>Ženění, ženění</i>	74. <i>To Šaratské pole</i>
25. <i>Bude vojna, bude</i>	50. <i>V širém poli stojí hruška</i>	75. <i>Na Lichnovských horách</i>

Prvním předvojem Písniček na slova lidové poesie moravské jsou ***Písničky v národním tónu na slova lidové poesie moravské*** (1897) pro zpěv a klavír.

²⁷ SCHNIERER, Miloš. Valašské poznání na cestě k umělecké zralosti Vítězslava Nováka, s. 16.

1. <i>Ouvej, cigán</i>	3. <i>Letěl, letěl roj</i>
2. <i>Tatičku starý náš</i>	4. <i>Dyž jsem plela len</i>

Kromě písně *Dyž jsem plela len*, která je stále v rukopisu, jsou písně zahrnuty v souborném vydání *Písniček na slova lidové poezie moravské*, řada I., II., III. z roku 1955 pod názvem *Písně rukopisné*. Při kompozici první písně *Ouvej, cigán* se nechal Novák inspirovat k opětovnému ztvárnění písně ve sborové úpravě. Tak učinil v cyklu *Na domácí půdě*, op. 44 (1911) pro mužský sbor (ukázka č. 1).

Ukázka č. 1: takt č. 1 - 4

Andante rubato

The musical score shows a vocal line and a piano accompaniment. The tempo is marked 'Andante rubato'. The lyrics are: 'Ou-vej, ci-gán, Ou-vej, ci-gán, ou-vej, ou-vej'. The score is in 3/4 time and features a vocal line and a piano accompaniment.

Písničky na slova lidové poezie moravské pro zpěv a klavír byly vydány v pěti řadách. Každá obsahuje osm písní. První dvě řady op. 16 a op. 17 vyšly v roce 1897, třetí op. 21 o rok později a řada čtvrtá op. 74 a pátá op. 75 v roce 1944. Dodatečnou instrumentaci písní Novák napsal pro řadu I. – III v roce 1943 a pro řadu IV. – V. v roce 1944.

I. řada: 1. <i>Slunko zapadlé</i>	II. řada: 1. <i>Vzpomínka</i>	III. řada: 1. <i>Žal</i>
2. <i>Zarosená</i>	2. <i>Zezulenka</i>	2. <i>Ej, láska. láska</i>
3. <i>Věneček</i>	3. <i>Lhostejný</i>	3. <i>Píščalka</i>
4. <i>Koníčky milého</i>	4. <i>Vzkázání</i>	4. <i>Stesk</i>
5. <i>Stesk</i>	5. <i>Vojenská</i>	5. <i>Dobrá rada</i>
6. <i>Slobodný synek</i>	6. <i>Vzdor</i>	6. <i>Hospodná</i>
7. <i>Rozmarýn</i>	7. <i>Kolíbavka</i>	7. <i>Sirota</i>
8. <i>Jedú chlapci, jedú</i>	8. <i>Dukát</i>	8. <i>Husaři</i>

Důkladným studiem vybraných písní se Novák snažil proniknout do hloubky lidového textu. Každý text těchto písní zobrazuje určitý vnitřní prožitek a lidovou

moudrost. V písních se projevuje Novákův cit pro deklamaci, kdy akceptuje slovní přízvuky a délky slabik.²⁸ Tato deklamace se projevuje v dramatičnosti a výrazové proměnlivosti nálad písní, což staví skladby do určitého kontrastu. Zpěvní linka tvoří dokonalou jednotu s klavírním doprovodem. Jan Trojan napsal: „*Písničky nejenom náležejí bezesporu k nejlepším skladbám moravských let V. Nováka, ale neobyčejnou pregnancí a čistotou skladebné práce zaujímají vynikající místo i v evropském kontextu písňové tvorby na lidové texty....Co je na písničkách nejvíce přitažlivé, je umění, s jakým skladatel dovede svůj hudební materiál měnit na nejmenších plochách a stále znovu jej osvětlovat....Jen skladatel s tak vyvinutým smyslem pro jemné odstíny lidové hudby i pro minuciéznost kompoziční práce mohl v tomto oboru přinést dílo takových vzácných hodnot.*“²⁹

Po stránce interpretační není řada písní I. – III. příliš obtížná. Některé písně jsou prostého charakteru, jejich melodická linka v pomalejších tempech vede ke kantabilnímu vedení hlasu (ukázka č. 2), rychlejší písně již vyžadují hlasovou zběhlost a pružnost hlasu. Obtížnější písně je zapotřebí interpretovat s větším ponorem do výrazových prostředků a textu.

Ukázka č. 2: píseň č. 1/I. řady, takt č. 1 - 4

The image shows a musical score for the first four measures of a song. The score is written for voice and piano. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The tempo is marked 'Con moto, espressivo' and 'p a tempo'. The lyrics are: 'Dy - by mně tak by - lo, jak mně bý - vá - va - lo, dyž mně to slu - ne - čko'. The score includes dynamic markings such as 'f' and 'p', and performance instructions like 'rubato' and 'rit.'.

IV. a V. řada *Písniček na slova lidové poezie moravské* vznikaly v těžkém válečném období 1. poloviny roku 1944. Přesto je vidět s jakou láskou se Novák nořil do lidových veršů se snahou je co nejvěrněji charakterizovat. Obsah písní a výrazová stránka je daleko rozmanitější a bohatší než u písní I. - III. řady. Novák se více soustředil na kontrast jednotlivých skladeb. Vedle energických písní (č. 2/IV., č. 2/V) se vyskytují skladby humorné (č. 7/IV., č. 4/V) až sarkastické (č. 8/IV., č. 8/V), lyrické (č. 1, 4, 6/IV., č. 1, 3/V) nebo s tragickým tónem (č. 3, 5/IV., č. 5, 6, 7/V).

²⁸ Deklamační citění je charakteristické pro většinu Novákova vokálního díla včetně oper.

²⁹ TROJAN, Jan. Moravská lidová píseň v díle Vítězslava Nováka. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 1972, s. 156.

- IV. řada: 1. *Pasu kráva, pasu*
 2. *Bar som ešče mladá*
 3. *V Kyjově na rohu*
 4. *Pod naším huménkem*
 5. *Za našimi humny*
 6. *Dybych byla vtáčkem*
 7. *Neber si ty, můj šohajku*
 8. *Ach, Bože s nebes*

- V. řada: 1. *Chodzila po lesi*
 2. *Na tom našem dvoře*
 3. *Šohajku, duša má*
 4. *Moja panímámo*
 5. *Měla sem včera synečka*
 6. *Černé oči, černé*
 7. *Na lanžhotském pěkném poli*
 8. *Dyž komára ženili*

Mnohaletý odstup mezi vznikem prvních tří a posledních dvou řad Písniček se projevil v celkovém tonálně-harmonickém plánu skladeb. Písně jsou náročnější a vyžadují dokonalé technické zvládnání hlasu na profesionální úrovni³⁰ (ukázka č. 3). Rovněž klavírní doprovod vyžaduje dokonalé technické zvládnutí.

Ukázka č. 3: píseň č. 6/VI. řady, takt 1 - 6

Lento amoroso
 ♩ = 69

Čer- né o- cí, čer- né, ne kaž- dé- mu věr- né

Téhož roku k těmto písním přiřazuje *Dvě legendy* na slova lidové poezie moravské pro střední hlas s doprovodem klavíru. Po dokončení je ihned zinstrumentoval. Patří do skupiny balad, romancí a legend, které pojí jeden společný rys – silné dramatické cítění a vyjadřování.

1. *Svatý Jiří*   2. *Svatý David*

Legendy Novák věnoval interpretům svých písní - první Zdeňku Otavovi a druhou Martě Krásové. Použil v nich legendy ze sbírky Františka Sušila. Oba texty Novák zhudebnil doslovně. Klavírní doprovod, který se klene nezávisle nad vokální linkou, je

³⁰ V pěvecké lince se objevují velké intervalové kroky či alterované tóny, vyžadující větší nároky ohledně hlasového rozsahu.

zcela rovnocenný svou tónomalbou k pěveckému hlasu. Novákovo budoucí orchestrální cítění se odráží v technicko-interpretaci obtížnosti.³¹ Zúročuje v nich své zkušenosti se zhudebňováním lidové slovesnosti a z komponování písňových cyklů na texty básníků.

K dalším úpravám moravských a současně českých lidových písní Novák přistoupil až v roce 1948, kdy zkomponoval doprovody ke sbírce **České a moravské lidové písně**.

1. <i>Ráda, ráda, můj zlatej Honzíčku</i>	9. <i>Šohaj, šohaj černoooký</i>
2. <i>A já vždycky, co mě má hlavička pobolívá</i>	10. <i>Vandroval mladenec</i>
3. <i>Když jsem já k vám chodíval</i>	11. <i>Na kroměřížském mostku</i>
4. <i>Chlapče, chlapče modroooký</i>	12. <i>Král na vojnu zavolal</i>
5. <i>Sedlák z Prahy jede</i>	13. <i>Čis nebyl doma</i>
6. <i>Já jsem forman</i>	14. <i>Zadala matička</i>
7. <i>Pásla husy nade dvorem</i>	15. <i>Chodzila po lesi</i>
8. <i>Ach, vyletěl je z hory pták</i>	16. <i>U Dunaja, u Prešpurka</i>

Písně jsou rozděleny na písně české (č. 1 – 8) a moravské (č. 9 – 16). Soubor písní napsal Novák k rozhlasové přednášce o české a moravské lidové písni. Datum rozhlasového pořadu není znám. Uchoval se pouze text přednášky pod názvem „Několik slov úvodem“, který je v rukopisné podobě uložen v Muzeu české hudby v Praze. V písních je harmonizována pouze jedna strofa a přednes je předepsán dialogicky pro střídající se ženský a mužský hlas.³²

Od slovácké a valašské písně vede skladatelova přímá cesta k písni slovenské. Oslovila ho stejnou měrou jako píseň moravská. Novák o dojmech se slovenským krajem píše: „*Kdo mohl naslouchat nepozorován dvouhlasému zpěvu trenčanských děvčic, kterým si ulehčují polní práci; kdo slyšel tahavú píseň slovenského šuhajka zaznívati odkudsi s hůry nebo kdo dokonce došel tam, kde právě vše hajdučilo a zpívalo, jak bývá např. o hodech – ten ví, že takové dojmy jsou nade všechny rozborý a výklady.*“³³ **25 slovenských lidových písní** byly první úpravou slovenských lidových písní, které zkomponoval v roce 1901. Základním kritériem výběru písní je obsahová a výrazová tvárnost materiálu. Novák

³¹ Klavírní doprovod obsahuje běhavé i rozkladové partie, rychlé skoky vícehlasých (nezřídka pětihlasých) akordů velkého rozpětí. Nároky jsou kladené i na stránku úhozovou a tónomalebnou. Taktéž vokální linka nese v sobě řadu intonačních a rytmických obtížností.

³² SCHNIERER, Miloš. PEŘINOVÁ, Ludmila. *Vítězslav Novák: Tématický a bibliografický katalog*. Praha: Editio Praga, 1999, s. 427.

³³ NOVÁK, Vítězslav. *Několik slov o slovenské písni. Český lid*. Praha, 1901, s. 15-21. Dostupné z: <http://tyfoza.no-ip.com/ceskylid/html/knihy/ceskylid10/texty/0013-0025.htm>.

v nich uplatňuje jednoduchý klavírní doprovod, který nevyčnává nad sólovým hlasem. Po stránce interpretační jsou ale písně obtížnější. Velký hlasový rozsah a technická náročnost klade na zpěváky velké nároky³⁴. Taktéž po stránce agogické vyžadují písně dokonalé souznění s klavíristou.

1. <i>Veje vetor po dolině</i>	14. <i>Čo to za holúbky</i>
2. <i>Dolina, dolina</i>	15. <i>Čo robíš, Hanička</i>
3. <i>Láska, Bože, láska!</i>	16. <i>Kebych já vedela</i>
4. <i>Prevez, prevez, prievozníčku</i>	17. <i>Preleť, sokol cez ten háj</i>
5. <i>Ej, mám já koňa faku</i>	18. <i>Pyšná je sýkorka, pyšná</i>
6. <i>A chтора dzivočka</i>	19. <i>Prší, prší, dážd' se leje</i>
7. <i>Dievča, dievča</i>	20. <i>Oženel som sa, ale ne dobre</i>
8. <i>Široký jarčok</i>	21. <i>Pod tým naším</i>
9. <i>Anička, dušička</i>	22. <i>Zaspievaj, kohútku</i>
10. <i>Teče voda ze skaly</i>	23. <i>Už som sa vydala</i>
11. <i>Hej, zapadaj slniečko</i>	24. <i>Vzal bych ťa, dievčatko</i>
12. <i>Dievča z Bidlem hory</i>	25. <i>Pime, chlapci, pime víno</i>
13. <i>Včera mi má milá odkázala</i>	

K Novákovým najrozsáhlejším úpravám lidových písní pro zpěv a klavír patří bezesporu *Slovenské spevy*. Celkem 80 písní bylo vydáno v šesti sešitech. Písně čerpal z nejrůznějších oblastí Slovenska (župy Trenčianská, Turčianská, Oravská, Liptovská, Spišská, Zvolenská a Nitranská), které často navštěvoval. Podkladem k písním I. – III. sešitu byly sbírky Jána Kadavého³⁵, Karola Ruppeldta³⁶, Jána Melička³⁷ a Karla Plicky³⁸.

³⁴ V partu se často objevují dlouhé dechové fráze, nasazení ve vysoké hlasové poloze atd.

³⁵ Ján Kadavý (1810 – 1883) učitel, publicista, vydavatel, sběratel a hudebník. Původem Čech. Působil na slovenských školách. Sestavil první slovenskou čítanku. Vydával knihy a kalendáře, tvořil literaturu pro děti. Sbíral slovenské lidové písně a harmonizoval je pro sborový zpěv.

³⁶ Karol Ruppeldt (1840 – 1909) dirigent, skladatel a sběratel. Knižně vydal zpěvníky: *Venček slovenských národných piesní* (Praha 1874), *Spevníček dvojhlasných slovenských piesní* (Ružomberok 1897), *Kytky slovenských piesní* (Martin 1909)

³⁷ Ján Meličko (1846 – 1926) pedagog a hudební skladatel. Jako evangelický kantor komponoval církevní a příležitostné společenské skladby i vlastenecké písně. Spolu s Karlem Ruppeldtem byl redaktorem *Slovenských spevů*.

³⁸ Karel Plicka (1894 – 1987) výtvarník, fotograf, filmový režisér, kameraman, folklorista a hudební vědec. Zapisoval texty a melodie slovenských a českých lidových písní. Sbíral pohádky, dětské hry, pořekadla, obrázky, fotografoval předky, kroje, lidovou architekturu, přírodu. Objevil několik typů východoslovenských písní a pro budoucí generaci zachránil vrchovské písně. Dokázal, že stupnice slovenských lidových písní jsou domácího původu a pochází z hry na pastýřské píšťaly. Stal sa tak vlastně zakladatelem vědeckého studia slovenské lidové písně.

Jejich sbírky obsahují přes 1800 písní, vesměs s nápěvy. Je to dílo, které má pro Slováky týž význam jako pro Čechy sbírka Erbenova, Sušilova nebo Bartošova. Některé písně Novák osobně zapisoval při cestách po slovenském kraji z odposlechu místních obyvatel (např. píseň č. 4, 5, 9, 11, 13/ I., 18, 22, 23/ II.).

I. sešit (č. 1 – 15) Novák vydal v roce 1901³⁹ ve spolupráci s Uměleckou besedou jako hudební premiérovanou přílohu ke statím o Slovensku. Působivé klavírní zpracování písní získalo velkou popularitu u členů Umělecké besedy. V písních se kloubí dokonalá melodicko-rytmická složka s textem. Písně jsou intimnějšího charakteru s jednoduchým doprovodem.

Sešit I.

1. <i>Umrem, murem</i>	9. <i>Na zelenej lúčme šuhaj pase</i>
2. <i>Dolina, dolina</i>	10. <i>Štidiry, štidiry</i>
3. <i>Anička mlynárova</i>	11. <i>Od Ostrova usekaná cesta</i>
4. <i>Ty nitranské hodiny</i>	12. <i>Oliva, oliva</i>
5. <i>Hore Hronom</i>	13. <i>Limbora, limbora</i>
6. <i>Nevydávaj sa ty dievča ešte</i>	14. <i>Prelecel sokol</i>
7. <i>Kde si bola</i>	15. <i>Už sa fašank kráči</i>
8. <i>Anička, dušička</i>	

II. sešit (č. 16 – 25) Novák zkomponoval v letech 1906 – 1907. Harmonická stránka klavírního doprovodu je složitější a lidový nápěv tímto tihne k barevnějšímu a objemnějšímu provedení. Od nich se odvíjela další stále rostoucí kvalita Novákovy klavírní stylizace k lidovému nápěvu.

Sešit II.

16. <i>Ej, topol', topol'</i>	21. <i>Keď som si šol od ma milej</i>
17. <i>Zasadil som čerešničku v zime</i>	22. <i>Ty krakovské čtyrky zvony</i>
18. <i>Pri Dunaju šaty perú</i>	23. <i>Tečie voda tečie</i>
19. <i>Hej, ten stoličný dom pekne budovaný</i>	24. <i>Chodzila Maryška po hrázi</i>
20. <i>Mariška, nepolievaj chodníčky</i>	25. <i>Týnom, tánom, na kopečku stála</i>

---

³⁹ Novák je zkomponoval již v roce 1900.

Po této sbírce následuje šestnáctiletá odmlka v práci s lidovou písní. Nastupuje období největšího Novákova tvůrčího rozvoje, vrchol jeho symfonické, komorní, vokální i operní tvorby.

III. sešit písní (č. 26 – 40) Novák zkomponoval roku 1923. Byl věnován skvělé interpretky Kristýně Morfové⁴⁰. Do anglického jazyka je přeložila Rosa Newmarch. Písň daleko převyšují znaky skryté harmonie původního lidového materiálu. Jsou podloženy složitějším klavírním doprovodem. V písních se kloubí folklór s impresionistickými znaky a promyšlenou polyfonní prací.

Sešit III.

26. <i>Nie to, nie to v širom svete milšieho</i>	34. <i>Išiel Macek do Malaciek</i>
27. <i>Kázala mi mati</i>	35. <i>Čie sa to ovečky</i>
28. <i>Čia že je to rolička nezoraná</i>	36. <i>Vysoko mesiačik</i>
29. <i>Ťažko tomu sokolovi</i>	37. <i>Sadaj, slnko, sadaj</i>
30. <i>Už sem se vám ja zverboval</i>	38. <i>Vyletel vták</i>
31. <i>Anička, dušička nekašli</i>	39. <i>A chtora dzivočka</i>
32. <i>Velehrad, Velehrad</i>	40. <i>V Mikulášskom kompanii</i>
33. <i>Lecela husička</i>	

IV. sešit (č. 41 – 50) věnovaný pěvkyni Julii Waldekové byl vydán roku 1926. Do německého jazyka je přeložil Pavel Eisner. Novák čerpal z rukopisné sbírky Karla Plicky, v níž jsou písně uvedeny pod názvem *Piesne vrchovské*.⁴¹ Vrchovské proto, že se zpívaly v hornaté oblasti bývalé velké župy Zvolenské. Plicka charakterizuje lid z tohoto kraje jako neobyčejně umělecký, plný fantazie a tvořivosti ve všech oborech umění s prudkým a výbojným temperamentem. „*Zvlášť originálně vyjádřil se v písni a hudbě. Typickými nástroji jsou starodávné gajdy (dudy) a pastýřské píšťaly, z nichž zvláštní zmínky zasluhuje dlouhá fujara, obyčejně mixolidicky laděná a dvojitá píšťala laděná v sekundě. Tyto písně v původních domácích tóninách jsou silně archaické, překvapují náhlými i sráznými*

---

⁴⁰ Kristýna Morfová (1889 – 1936) sopranistka bulharského původu. V letech 1906-1909 se školila v Pivodově pěvecké škole a krátce též v Paříži. Uchvacovala posluchače mohutným, jasným, lahodným a přitom lehkým a pohyblivým hlasem, který jí umožňoval bez nesnázi pěvecky interpretovat jak úlohy dramatické (např. Libuši ze Smetanovy stejnojmenné opery), tak koloraturní (např. Astartu z Mozartovy Kouzelné flétny). Novák ji charakterizuje jako jedinečnou zpěvačku, ideálně školenou s nikdy neselhávajícím hlasem.

⁴¹ PLICKA, Karel. Předmluva k soubornému vydání Slovenských spevů. Praha: Orbis, 1951.

modulacemi a intonací namnoze veľmi podivnou a nezvyklou.“⁴² A právě tato starobylost a nezvyklost byly pro Nováka hlavním impulsem ke kompozici tohoto sešitu písní.

Sešit IV.

41. <i>Pozri že ty, diovča</i>	46. <i>Či esa to kačky</i>
42. <i>Ej, Janičok, čo robíš</i>	47. <i>Za dúbrou tri mil zeme</i>
43. <i>Zahraj že mi hudec</i>	48. <i>Čo budeme robiť</i>
44. <i>Už via panenkou nebudem</i>	49. <i>Ved' už uderila dvanásta hodina</i>
45. <i>Chudobná diovčina</i>	50. <i>V tej kokavskej doline</i>

K interpretaci těchto písní je zapotřebí pečlivé studium všech interpretačních specifik, které kladou na zpěváka značné nároky⁴³ (ukázka č. 4 a 5). Taktéž klavírní doprovod vyžaduje značnou technickou zdatnost.

Ukázka č. 4 - píseň č. 41/IV. sešit, takt 6 - 9

tv, dio-vča, na tensus-chv' to - pol', poz - ri - že tv

Ukázka č. 5 - píseň č. 45/IV. sešit, takt 3 - 4

tá in - šie - ho ne-má, chu-dob - ná diov-či - na

Písně V. sešitu (č. 51 – 60) Novák zkomponoval téhož roku jako písně IV. sešitu. Obsahuje opět vybrané písně z Plickovy rukopisné sbírky. Písně jsou věnované interpretovi Novákových písní Pavlu Ludikarovi.⁴⁴ Do anglického jazyka je přeložila opět Rosa Newmarch. Písně vyšly roku 1930 jako prémie Umělecké besedy k Novákovým šedesátým narozeninám.

⁴² PLICKA, Karel. *Předmluva k soubornému vydání Slovenských spevů*. Praha: Orbis, 1951.

⁴³ V písních se objevují náhlé změny temp, rubáta, dlouhé fermanty, střídavé takty, četné ozdoby, přírazy, opory, sestupná glissanda.

⁴⁴ Pavel Ludikar, vlastním jménem Pavel Vyskočil (1882 - 1970) byl český pěvec. Byl neobyčejně hudebně všestrannou, vysoce ceněnou osobností na operních jevištích. Jeho sametový basbaryton měl krásnou barvu a neobyčejný rozsah od nehlubších tónů basso-profonda až barytonovému gl.

Sešit V.

51. <i>Ej, vojna, Bože, vojna</i>	56. <i>Sedla mucha na konupu</i>
52. <i>Vypila mi prepiločka proso</i>	57. <i>Široka dražka přes tej huri</i>
53. <i>Svic, mila, maš komu</i>	58. <i>Ne do cirňa</i>
54. <i>Cigane, cigane</i>	59. <i>Ej, Bože muj, co mně z teho</i>
55. <i>Ej, duby, duby</i>	60. <i>Tancovala a neznala</i>

Zcela výstižně o těchto písních napsal Richard Veselý: „*V posledních Slovenských zpěvech jsou harmonizace i klavírní stylizace stále rafinovanější; nikde však – a tohoto principu autor nikde neopustil – neděje se tak na úkor textu a lidového rázu. Nápěv sám nestává se nikde pouhým doplňkem duchaplných harmonií, ztrácejícím se jako cantus firmus v staro-nizozemských sborech, nýbrž naopak je ve svém významu průvodem podepřen, jak v textu, tak v charakteristických svých intervalech.*“⁴⁵

Z celého souboru písní je nejobsáhlejší sešit VI. (č. 61 – 80). První polovina (č. 61 – 70) vznikla v roce 1930. Do druhé poloviny (č. 71 – 80) Novák zařadil písně, které již vyšly samostatně roku 1922 pod názvem *Piešťanské piesne*. Byly věnované příteli z mladých let Dr. Pavlu Blahovi⁴⁶ z Uherské Skalice. Píseň č. 71 je věnována paní Slávce Tonderové – Zátkové.

Sešit VI.

61. <i>Zapadaj, slniečko</i>	71. <i>Keď som k vám chodieval</i>
62. <i>Sedzí sokol na topli</i>	72. <i>Čo sa stalo v Trnave</i>
63. <i>Hej, americká brána malovaná</i>	73. <i>Chodí Janko po ulici</i>
64. <i>Išla bych do kostela</i>	74. <i>Milý, milý, kade chodiš</i>
65. <i>Husári jedú</i>	75. <i>Plaví sa mesiačik</i>
66. <i>Teče voda</i>	76. <i>Ej, pršalo, tma bolo</i>
67. <i>Moja milá</i>	77. <i>Ten hybatál malovaný</i>
68. <i>Kebych mala</i>	78. <i>Zaspievaj, kohútku</i>
69. <i>S turni ptaček leci</i>	79. <i>Šlapaná cestička</i>
70. <i>Ej, pršalo, tma bolo</i>	80. <i>Odpadla mi podkova</i>

---

⁴⁵ VESELÝ, Richard. Vítězslav Novák: Obraz jeho života a vývoje jeho umění. Praha: Osvětový klub, 1932, s. 9-125.

⁴⁶ Znameníť zpěvák lidových písní. Jeho podání bylo velmi osobité a nenapodobitelné. V jednotlivých slokách sám často měnil tempo a občas překvapil vlastními melodickými variantami.

Mezi oběma sešity je patrný rozdíl ve zpracování klavírního doprovodu. První polovina písní je podložena náročnější klavírní stylizací, která navazuje na IV. a V. sešit a uměleckou úroveň převyšuje jejich původní zpracování. Interpretace písní opět vyžaduje barevný a technicky zdatný hlas. Bez toho by písně byly neznělé a náboj nápěvu by nebyl tak působivý. Druhá polovina písní vznikla v době skladatelova oddechu po práci na velkých operních skladbách. Na přání brněnského skladatele musely být písně jednostránkové. Novák tedy do tak omezeného prostoru vložil formálně stručné a obsahově znělé písně, které nepostrádají nápaditost. Skladbičky jsou oproštěny od náročného klavírního doprovodu, který zde spíše plní funkci dobarvení melodické linky.,, ...*jsou sice jednodušší ve srovnání s obvyklým prokomponováním jednotlivých strof, ale přece zůstávají ve všech rysech nováčkovské. Snad lze litovat, že právě od Nováka nemáme víc písní takto jednoduše zpracovaných; byl by se jich tak ještě větší počet snáze dostal mezi lid.*“⁴⁷

V návaznosti na Piešťanské piesne Novák vytvořil o rok později dvanáct klavírních úprav slovenských písní s podloženým textem ***Kytice lidových písní***.

1. <i>Nie to, nie to v šírom svete milšieho</i>	7. <i>Čie sa to ovečky</i>
2. <i>Kázala mi mati</i>	8. <i>Išiel Macek do Malaciek</i>
3. <i>Čia že je to rolička nezoraná</i>	9. <i>Pijú chlapci, pijú</i>
4. <i>Vyletel vták hore nad oblaky</i>	10. <i>Lecela hucička</i>
5. <i>Sadaj, slnko, sadaj</i>	11. <i>A chtora dzivočka</i>
6. <i>Vysoko mesiačik</i>	12. <i>V Mikulášském kompanii</i>

Ke kompozici byl Novák vybidnut ředitelem Hudební Matice, „ *který měl šťastnou myšlenku: šířit lidovou píseň hrou na klavír, tedy bez zpěvu. Taková lidová píseň pro klavír může povzbudit ke zpěvu, proto připojen též text.*“⁴⁸ Pro klavíristy tím vznikla směs lidových písní v umělecké harmonizaci, který se hodí pro koncertní přednes. ***Kytice lidových písní*** je úzce spjata s písněmi III. sešitu, ze kterého převzal jedenáct písní (písně č. 1 – 8 a 10 – 12) Použil buď zcela stejnou fakturu celé skladby (ukázka č. 6) nebo převedl nápěv do pravé ruky a přidal k němu klavírní doprovod přejatý či odvozený z dané písně. Píseň č. 9. se objevuje zcela nově.

⁴⁷ Plicka, Karel. *Předmluva k soubornému vydání Slovenských spevů*. Praha: Orbis, 1951.

⁴⁸ Štědrůň, Bohumír. *Předmluva k vydání Kytice lidových písní*. Praha: Hudební matice, 1950.

Ukázka č. 6: píseň č. 2 , takt č. 3 – 5/ takt č. 3 -5

Ká - za - la mi ma - ti bie - le hús - ky
Chy - tí - la mly - nár - ka ši - ro - kú lo -

p *mf* *con Sed.*

Slovenské písně jako celek jsou dílem zcela pokrokovým. V době, kdy se většina umělců vzdalovala od zdrojů lidové tvořivosti, Novák dokázal tuto cestu najít. Mezi českými skladateli nenalezneme jinou osobnost, která by se s takovou soustavností a bohatou invencí zabývala slovenskou lidovou písní. Láska Vítězslava Nováka ke Slovensku se odráží v celé řadě velkých uměleckých děl. Vychoval novou slovenskou skladatelskou generaci (Eugen Suchoň, Alexander Moyzes, Ján Cikker, Ladislav Holoubek, Dezider Kadoš) a zajistil tak Slovensku hudebně uměleckou budoucnost.

3. 2 Písně na básnické texty

Vítězslav Novák věnoval výběru textů ke svým písním vždy velkou pozornost. V mládí miloval romantiky, především Karla Hynka Máchu, Heinricha Heineho, Nikolausa Lanaua. Jeho literární vášeň později obsáhla podivuhodně široký okruh české a světové literatury, která se stala důležitým inspiračním pramenem jeho písňové tvorby.

3. 2. 1 Písně a písňové cykly na texty českých básníků

Z českých spisovatelů a básníků nejvíce zhudebňoval texty Josefa Václava Sládka⁴⁹ a Jaroslava Vrchlického⁵⁰. První básnické texty, které si Novák vybral ze sbírky Eklogy a písně Jaroslava Vrchlického, byly pro písně *Ó, jen se dívej* (1888) a *Jen vzpomínku* (1888) (ukázka č. 7 a 8). Píseň *Ó, jen se dívej* se nedochovala. Autograf není znám a opis nebyl

⁴⁹ Josef Václav Sládek (1845-1912), český spisovatel, básník a překladatel, zakladatel české poezie pro děti.

⁵⁰ Jaroslav Vrchlický (1853-1912), český spisovatel, dramatik a překladatel. Vytvořil poezii, která se vyrovnala evropskému básnictví a ztělesňovala harmonický ideál člověka. Největší inspiraci nacházel v antice. Text písně *Ó, jen se dívej* a *Jen vzpomínku* nalezneme v básnické sbírce Eklogy a písně (1880) ze stejnojmenných básní. Sbíрка je anticky stylizovaná, obsahuje především přírodní a milostnou lyriku. Básně jsou velmi melodické

a bohatě využívají eufonie. Mnohé jsou psány ve formě dialogu.

nalezen. O ní se dozvídáme pouze z dopisu Gustě Bachrachové⁵¹, která Novákovi sděluje nález rukopisu písně jí věnované.⁵² Píseň *Jen vzpomínku* je první dochovanou skladbou z počátku Novákovy skladatelské činnosti.

Ukázka č. 7: takt č. 11 - 18

Andantino

Jen vzpo- mín- ku mám pro tě dnes

Ukázka č. 8⁵³

JEN VZPOMÍNKU

Jen vzpomínku mám pro tě dnes,
jen vzpomínku! Leč tichou tak a vonnou,
jak z jara v dřímající les
bych zadíval se zlaté páry clonou;
tam zpívá pták — mé srdce jeden ples,
tam v rose květ — mé oči v slzách tonou.

Vše o tobě mi dává zvěst:
v azuru skřivan, v trávě zvonek bílý,
a jestli duch můj motýl jest,
pel jeho křídel je tvůj úsměv milý.
Má píseň k tobě volá: „Dcero hvězd!“
však srdce šeptá: „Dítě mé!“ v též chvíli!

K tomuto období se pojí další drobná díla na texty Josefa Václava Sládka – písně *Na prsou svých* (1891), *Pozdě* (1891), *Sen* (1896) a *Poutník* (1896)⁵⁴, Jaroslava Kvapila⁵⁵ – píseň *Podzimní rondeau* (1891), Rudolfa Pokorného⁵⁶ – píseň *Touha* (1891), Adolfa Hejduka⁵⁷ – píseň *Zapomeň* (1896), Rudolfa Mayera⁵⁸ – píseň *Mou duši bolný nápěv zní*

⁵¹ Novákova láska z doby studia na jindřichohradeckém gymnáziu.

⁵² SCHNIERER, Miloš. PEŘINOVÁ, Ludmila. *Vítězslav Novák: Tématický a bibliografický katalog*. Praha: Editio Praga, 1999, s. 26.

⁵³ Dostupné z: <http://www.ceska-poezie.cz/cek/sbirka/?id=1018>

⁵⁴ Text k písním *Na prsou svých* a *Pozdě* je obsažen v básnické sbírce *Sluncem a stínem* (1887) z části *Písně I.*, text k písním *Sen* a *Poutník* ve sbírce *Starosvětské písničky a jiné písně* (1891).

⁵⁵ Jaroslav Kvapil (1868-1950), český básník, dramatik, překladatel, významný libretista a divadelní režisér. Text k písni *Podzimní rondeau* pochází ze stejnojmenné básně ze sbírky *Padající hvězdy* (1889).

⁵⁶ Rudolf Pokorný (1853-1887), básník a úředník, propagoval svou literární tvorbou myšlenky slovanské vzájemnosti a také překládal. Text písně *Touha* pochází ze stejnojmenné básně ze sbírky *S procitlým jarem* (1883).

⁵⁷ Adolf Hejduk (1835-1923), český básník, představitel májovců, propagátor česko-slovenských vztahů, autor více než šedesáti sbírek převážně s přírodní, vlasteneckou či rodinnou lyrikou. Text písně *Zapomeň* pochází z básnické sbírky *Písně, část III.* (1885).

⁵⁸ Rudolf Mayer (1837-1865), český básník a spisovatel, představitel májovců. Za svého života nevydal žádnou sbírku, posmrtně je vydal jeho přítel a měly velký ohlas mezi májovci. Text písně *Mou duši bolný nápěv zní* čerpán ze sbírky *Básně* (1873) z básně *Melodie*.

(1896). První cyklické dílo z let Novákova mládí je písňový cyklus *Písně*, op. 4 (1893) pro sólový hlas s doprovodem klavíru, který obsahuje sedm písní. V textech zůstal věrný Sládkovi a Vrchlickému.⁵⁹ Poslední dvě jsou psané na slova maďarského básníka Sándora Petöfiho⁶⁰, které do českého jazyka přeložil Karel Tůma⁶¹.

1. *V probuzení* (Jaroslav Vrchlický)
2. *Na prsou svých* (Josef Václav Sládek)
3. *Tak mám Tebe plnou duši* (Jaroslav Vrchlický)
4. *Kukačka volá doubravou* (Josef Václav Sládek)
5. *Když jsme se loučili* (Josef Václav Sládek)
6. *Soumrak* (Sándor Petöfi)
7. *Velebná noc* (Sándor Petöfi)

Původně byl cyklus zařazen Novákem pod opusovým číslem 6. Z důvodu zničení některých skladeb jim později přiřadil op. 4. Cyklus spojuje jednotný hudební sloh a proniká jím průbojný skladatelský elán.

Jednou z vlastností Novákovy práce se skladbou je jeho navracení se ke stejnému textu. V tomto případě využil příležitosti k opětovnému ztvárnění Sládkova textu v písni č. 2 *Na prsou svých*. Poprvé se objevuje jako samostatná skladba, podruhé ve zmíněném cyklu. Sám Novák napsal: „*Mám už takovou náuru, že se rád vracím ke stejnému textu, cítím-li, že se dá zhudebnit ještě jinak. Četl jsem kdesi, že skladatel může zhudebnit definitivně báseň jen jednou. Nesmysl! Jako například malíř může namalovat tentýž námět několikrát a pokaždé jinak pojetý!*“⁶² Tak učinil i s poslední písní *Velebná noc*, kterou hudebně ztvárnil třikrát. Poprvé jako samostatnou píseň zmíněného cyklu a dvakrát pro ženský sbor (1895, 1901).⁶³

---

⁵⁹ Texty písní *V probuzení* a *Tak mám tebe plnou duši* pochází z Vrchlického básnické sbírky *Eklogy a písně* (1880) ze stejnojmenných básní, texty písní *Na prsou svých* a *Kukačka volá doubravou* ze Sládkovy básnické sbírky *Sluncem a stínem* (1887) a text písně *Když jsme se loučili* ze Sládkovy básnické sbírky *V zinním slunci* (1897) z básně *Píseň*.

⁶⁰ Sándor Petöfi (1823-1849), maďarský revoluční básník slovenského původu, představitel revolučního romantismu, byl novátorem maďarské poezie sblížil literární jazyk s jazykem lidovým.

⁶¹ Karel Tůma (1843-1971), novinář, spisovatel a politik. Jeho literární dílo je spíše zaměřené na politickou tvorbu, velkou měrou se zabíral monografickou prací. Zcela odlišná je práce, do které spadá překlad básní Petöfiho.

⁶² NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 79.

⁶³ Ukázky příkladů viz. podkapitola: 4. 4 Písně na slova Sándora Petöfiho.

Druhým cyklem je *Pohádka srdce*, op. 8 (1896) pro vyšší hlas s doprovodem klavíru. Nesou v sobě skladatelovu touhu prorazit a oslovit jak zpěváky, tak posluchače. Podrobněji se tomuto písňovému cyklu věnuji v následující kapitole.

Oba tyto cykly obsahují milostnou tematiku s tóny melancholie, loučení až myšlenky na smrt. Vyjadřují vše přímo slovem i hudbou.

Na přelomu století se nechává Novák ve své tvorbě inspirovat především moravským a slovenským folklorem. Přesto v té době vzniká rozsahově malý cyklus se zvláštním osudem *Jarní nálady* (1900), čtyři písně pro střední hlas s doprovodem klavíru. Jsou psané na německé překlady básní Jaroslava Vrchlického.⁶⁴ Do německého jazyka je přeložili Eduard Albert a Marie Kwayssarová. Novák je čerpal z knih *Neure Poesie aus Böhmen a Gedichte*.⁶⁵

1. *Das Wüsst ich wohl gerne (To věděl bych rád)*

2. *Ein Waldmotiv (Tak divno)*

3. *Was thun im Lenz (Co dělat z jara)*

4. *Frühlingslied (Skřivánek vylít do mraku)*

Osud cyklu je dán skladatelovým pohledem na samotnou kompozici skladby. V tomto období, kdy nejvíce Novák skládal díla inspirovaná Moravou a Slovenskem byl cyklus sice napsán, ale skladatelem vydavatelsky odložen. Písně byly vydány až o 36 let později. Sám Novák ve svých pamětech píše: „*Jako mimochodem složil jsem také lyrický cyklus, bez erotické přísady, na vzdušné básně Vrchlického, s názvem Jarní nálady. Nepřikládaje mu uměleckého významu vydal jsem jej o mnoho let později nákladem Družstevní práce, bez opusového čísla – a bez obálky.*“⁶⁶ Básnické náměty a nálada veršů jsou ve všech čtyřech písních zcela jednotné. Krátké básničky Vrchlického sjednocuje slunná pohoda milostného vznětu, pocitu štěstí, radosti a obrazy jarní přírody. Slovo a hudba je v cyklu v rovnováze. Klavírní doprovod je technicky těžší než zpěv, ale nikterak neubírá výrazové rovnováze (ukázka č. 9). Zpěv je držen v celém cyklu ve střední poloze a je veden v jednoduché melodii. Zpěvní melodie je plynule vázaná, vyplývající ze spádu řeči.

⁶⁴ Text písně *To věděl bych rád* je obsažen ve sbírce *Sny o štěstí* (1876) (stejnomené báseň), text písně *Tak divno* je obsažen ve sbírce *Eklogy a písně* (1880) (báseň *Lesní motiv*), text písní *Co dělat z jara* (stejnomená báseň) a *Skřivánek vylít do mraku* (báseň *Jarní*) jsou ze sbírky *Poutí k Eldorádu* (1881).

⁶⁵ Ediční poznámka na 1. straně cyklu: Tyto písně byly původně složeny na německé překlady básní Jaroslava Vrchlického v knížkách *Neure Poesie aus Böhmen a Gedichte*.

⁶⁶ NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 105.

Ukázka č. 9: třetí strofa písně č. 1, takt č. 27 - 30

To vě-děl bych rád, to vě-děl bych rád, co v du-ši mé to
Das wüsst' ich wohl ger - ne, das wüsst' ich gern. Was mei - ne See - le jetzo

poco più marcato, ma sempre con delicatezza

Poněkud odlišněji se jeví čtyři písně z cyklu *Cigánské melodie*, op. 14 (1897) na slova Adolfa Hejduka ze stejnojmenných básní cyklu *Nové Cigánské melodie* (1897).

1. *Co si přeji?*
2. *Na lapačky přišli páni*
3. *Pod růžovým v poli keřem*
4. *Gajdy zvučí, víří, šumí*

Tímto cyklem se skladatel odvrací od intimity předchozích děl a zobrazuje v něm stránku mužského temperamentu. Novák sám je uvádí jako zajímavou konfrontaci k Cigánským melodiím Karla Bendla a Antonína Dvořáka. Písně byly přeloženy do německého a anglického jazyka. Dodatečně je zinstrumentoval roku 1943.

Nesporně k nejpůsobivějším písním patří písňové cykly *Melancholie*, op. 25 (1901), *Údolí nového království*, op. 31 (1903) a *Melancholické písně o lásce*, op. 38 (1906).

Cyklus *Melancholie* obsahuje osm písní pro střední hlas s doprovodem klavíru. Texty k nim Novák vybral od svých oblíbených českých básníků: Antonína Sovy⁶⁷, Jaroslava Kvapila⁶⁸ a Josefa Svatopluka Machara⁶⁹. Do německého jazyka je přeložil Klaudius Běhal. Skladatel písně dodatečně zinstrumentoval roku 1942.

1. *Marno* (Antonín Sova)
2. *Olše* (Antonín Sova)
5. *Jezera* (Jaroslav Kvapil)
6. *Podzimní rondeau* (Jaroslav Kvapil)

⁶⁷ Antonín Sova (1864-1928), český básník a prozaik. Jeho dílo bylo ovlivněno realismem, symbolismem a impresionismem. V pozdější době se soustředil na přírodní a subjektivní lyriku. Jeho milostná poesie je psána písňovou formou. Text písně *Marno* je obsažen v básnické sbírce *Soucit a vzdor* (1894) z básně *Píseň*, text písně *Olše* je součástí sbírky básní *Květy intimních nálad* (1891) stejnojmenné básně.

⁶⁸ Texty písní *Noční fialy*, *Stará melodie*, *Jezera* a *Podzimní rondeau* čerpal Novák ze stejnojmenných básní sbírky *Padající hvězdy* (1889).

⁶⁹ Josef Svatopluk Machar (1864-1942), český básník, prozaik, satirik, publicista a politik, představitel kritického realismu. Kládl důraz na významovou stránku poezie, psal subjektivní a politickou lyriku a také veršovanou epiku. Text písně *Noci* je ze sbírky *Zimní sonety* (1892) ze *Sonetu – apostrofa*.

3. *Noční fialy* (Jaroslav Kvapil)
4. *Stará melodie* (Jaroslav Kvapil)

7. *Pod sněhem* (Josef Svatopluk Machar)
8. *Noci* (Josef Svatopluk Machar)

Píseň *Podzimní rondeau* Novák již dříve zhudebnil jako samostatnou píseň roce 1891.

První vydání tohoto cyklu vyšlo s dedikací „Slečně Emě Destinové“, kterou provedl vydavatel Mojmir Urbánek bez vědomí autora. Novák ve svých pamětech píše: „*Nesou-li přesto dedikaci Emě Destinové, bylo to dílem jejich nakladatele, Mojmíra Urbánka, který spekuloval, že je ta slavná zpěvačka přeloží do němčiny a všude bude zpívat. V tom se ovšem důkladně přepočtl; zhýčkaná diva prohlásila, že jí ti básníci nejsou sympatičtí, nic nepřeložila a nezpívala. To by mě konec konců nemrzelo, jako fakt, že moje nejniternější hudba byla spojena se jménem umělkyně žijící pro svět nejzevnější.*“⁷⁰

Písnovým cyklem **Melancholie** Novák položil významný základ k rozvoji české moderní písně. Písně jsou nesmírně jemné, s impresionistickou citlivostí reagující na sebemenší impuls básnického slova a bezprostředně odhalující duševní stav tvůrce. Proto je Novák považuje za první skutečné vlastní písně. Uzavřel je do jednotného celku s hlubokou myšlenkou a s hudbou zcela odlišnou od předešlých písní. Celý cyklus je založen spíše jako volná meditace o osmi kapitolách. Písně jsou postaveny do určitého náladového kontrastu. Písně stroficky ztvárněné (č. 1 a 7), impresionisticky stylizované (píseň č. 2), dramatické (písně č. 3 a 6), recitační (píseň č. 4) a sugestivní až tlumené, kde není mnoho vyjadřovacích prostředků (píseň č. 5), přecházejí až k hymnickému ztvárnění (píseň č. 8). Představují dojem volného kruhu písní, z něhož může být jednotlivá píseň interpretována i samostatně.

Hlasový rozsah písní není veliký. Jelikož jsou písně výrazově bohaté, vyžadují velké nároky na pěveckou interpretaci, kdy zpěvák musí nejen hudebně a básnický cítit, ale i myslet. Z pohledu skladatele je cyklus chápán jako komorní hudba.

Ještě o stupeň výše stojí cyklus písní **Údolí nového království**, čtyři zpěvy pro vyšší hlas s doprovodem klavíru. Tento cyklus je nádherným dokladem neustálého vzestupu umělecké kvality Novákovy práce s písní. Písně byly přeloženy do francouzského jazyka Paulem Morissem a dodatečně je Novák zinstrumentoval roku 1931.

1. *Prolog*
2. *Studny nadějí*
3. *Skonejšení*
4. *Epilog*

---

⁷⁰ NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 111.

Dokonalostí tohoto cyklu je jednota hudby a básnického slova Antonína Sovy. Písně č. 2 – 4 dokončil roku 1903 pod názvem Blaženost.^{71 72} Text ke třem písním skladatel čerpal ze sbírky Ještě jednou se vrátíme z části Údolí nového království (1900) a z básní Studny nadějí, Skonejšení a Píseň. Čtvrtý text, který Novákovi chyběl do celku, byl napsán na skladatelovo přání a podle jeho osnovy. Až třetí Sovův pokus se Novákovi zalíbil a mohl být vložen do cyklu jako 1. píseň pod názvem *Prolog* (ukázky č. 10 a 11). Je zde příklad skutečné spolupráce mezi básníkem a skladatelem. Jelena Holečková ve své práci o písňových cyklech Vítězslava Nováka popisuje toto souznění: „*A v této vzájemnosti proniká Novákova hudba i ostatní Sovovy verše tak, že v ní rostou a zrají do nerozlučné umělecké jednoty, kdy nám skladba vnuká dojem, že báseň bez této hudby neexistuje, stejně jako hudba je dána tímto slovem.*“⁷³ Podobně jako u Melancholie Novák pronikl do významové hloubky veršů, které se odrazily do jeho kompozice. Hudební výraz písní je postaven do zvláštní polohy hymnického chvalozpěvu, který je velmi sugestivně vyjádřen. Tyto vzájemnosti staví „Údolí“ na vrchol Novákovy skladatelské činnosti v oblasti písňové tvorby, ve které je zřetelná symfonická koncepce doprovodné složky.

Ač skladatel v titulu udává „pro vyšší hlas“, přece je hlavním požadavkem sytá, zvukově bohatá střední poloha hlasu, aby i v níže položené melodii mohl zpěvní hlas rozvíjet svoji sílu. Oproti Melancholii, kde lze interpretovat písně samostatně nebo v kontrastu po dvojicích, v „Údolí“ by tato skutečnost byla jistým porušením integrity celého cyklu.

Ukázka č. 10: text písně č. 1

Po horách Bolestí šlo Srdce.	Noc chmurná zpívala zázračné písně tajů,
Oněmělo, jak větrů bouřlivých naň zavál sních...	tak smutné vzbouřené, jak touhy jsou....
A nebe hvězdnaté ve stromech potemnělo,	Neznámí dosud ptáci příštích rájů
vál vítr, vál a vzkřísil zvony v údolích.	jakoby dole pěli pod horou....

To z hloubí srdce rány silně bily,
nemožno, nemožno se dočkat.
Až bude svítat, srdce sestoupili
na svoje rány květů natrhat?

⁷¹ NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 248.

⁷² SCHNIERER, Miloš. PEŘINOVÁ, Ludmila. *Vítězslav Novák: Tématický a bibliografický katalog*. Praha: Editio Praga, 1999, s. 183.

⁷³ HOLEČKOVÁ, Jelena. *Z písňové tvorby Vítězslava Nováka*. Praha: SPN, 1959, s. 202.

Ukázka č. 11: takt č. 5 -7

p ma espress.
Po ho-rách Bo-le-sti šlo Srd-ce.
Le coeur pas-sa le mont de la pei-ne.
fp

Melancholické písně o lásce, cyklus čtyř písní pro hlas s doprovodem klavíru, který rovněž patří mezi vysoce hodnocené skladby. Téhož roku, kdy byly zkomponovány byly i zinstrumentovány. Myšlenku tohoto cyklu Novák našel v textech básní Jaroslava Vrchlického⁷⁴, Jaromíra Boreckého⁷⁵ a Jana Nerudy⁷⁶. Sjednotil je motivem lásky.

1. *V svět přišla láska* (Jaroslav Vrchlický)
2. *Je láska jako hvězda* (Jaromír Borecký)
3. *Kdy láska přilétá* (Jan Neruda)
4. *Ó, lásky moře bezedné* (Jaroslav Vrchlický)

Novák sám o nich napsal: „*Zpívá se v nich o nedostatku lásky ve světě, o její prchavosti, avšak též o její neodolatelnosti. Řekl bych: „Melancholie v Dur“.* Jako tam, tak i tady jednota celku, kontrasty v detailech. Každá píseň jako charakteristická variace na dané téma. Kde takového kontrastu není dosaženo, vzniká řada skladeb, jakoby stále na e struně.⁷⁷ Bez poznání by kontrasty a výrazové rozmanitosti při interpretaci nesjednotily písně v tak velkolepou hudební koncepci. V tomto případě je cyklus interpretačně vděčný nejen jako celek, ale je tu i možnost interpretace samostatných písní. Výrazové prostředky zpěvu jsou ještě rozmanitější než v *Melancholii* a *Údolí nového království*. Každá píseň má jiné požadavky v pojetí přednesu. První píseň je vypracovaná recitačním způsobem

⁷⁴ Text k písni *V svět přišla láska* pochází ze sbírky básní *Dojmy a rozmary* (1880) z básně *Stará balada o lásce*, Text k písni *Ó, lásky moře bezedné* nalezneme ve sbírce *Hudba v duši* (1886) v části *Serenády melancholické - báseň č.1.*

⁷⁵ Jaromír Borecký (1869-1951), český básník, překladatel, literární a hudební kritik, orientalista, libretista a knihovník, jehož lyrika se vyznačuje výrazovou náladovostí a hudebností. Text k písni *Je láska jako hvězda* nalezneme ve sbírce *Básníkův kancionál* (1905) v oddílu *Z loutny moderního trouvéra*, části *Ronda a Rondely*, č. VI.

⁷⁶ Jan Neruda (1834-1891), významný český básník, spisovatel a novinář, zakladatel českého fejetonu Jeho básnické dílo je plné skepse a pesimismu a díky tomu jeho dílo nebylo literárními kritiky pochopeno, k uznání došlo až téměř o dvacet let později. Text k písni *Když láska přilétá* pochází ze sbírky *Prosté motivy* (1883) – V. Motiv italský – Podzimní.

⁷⁷ NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 143.

(ukázka č. 12), druhá píseň je ariózního typu, kde recitační plochy vyžadují prostorovou a barevnou interpretaci (ukázka č. 13), třetí píseň je čistě lyrická a poslední píseň s velkým dynamickým vzestupem žádá maximální rozezpívání (ukázka č. 14).

Ukázka č. 12: píseň č. 1, takt č. 13 - 17

a tempo *poco mosso* *allargando*

Co na-šla? Hro-bu chlad neb sné-hy, neb so-bec-tví pod ma-skou

p a tempo *cresc.*

Ukázka č. 13: píseň č. 2, takt č. 16 - 18

Vir za-vře se, tiš rou-cho řas-né po ru-dém pro-sře ob-zo-fe.

sempre p

Ukázka č. 14: píseň č. 4, takt č. 21 - 26

sad a v mo - re to svou du - ši.

f esaltando *allargando con samma espressione*

(Jacovs Frellický)

Melancholické písně jsou založeny výslovně symfonicky a také jejich první provedení bylo orchestrální.

Novákův vřelý vztah k poezii a k osobnosti Jana Nerudy⁷⁸ se náležitě odráží v dalších dvou dílech. *Dvě balady*, op.28 (1902) - 1. *Balada dětská* a 2. *Balada horská* pro střední hlas a klavír nesou v sobě zpěvnost, dramatičnost a hluboký cit pro dětskou duši. Proto mu byl Neruda tak blízký. V drobnějším díle na slova Antonína Klášterského⁷⁹ - *Balada o duši Jana Nerudy*, op. 29 (1902) pro bas s doprovodem klavíru, uplatnil oproti tklivému námětu předešlých balad i trochu humoru (ukázka č. 15). Antonín Klášterský byl jeho přímým spolupracovníkem. A proč právě on? Možná proto, že jeho poezie byla velmi podobná poezii Jaroslava Vrchlického, kterého Novák obdivoval ze všech básníků nejvíce.

Taktéž u těchto skladeb došlo k instrumentaci. *Dvě balady* zinstrumentoval autor ještě téhož roku a *Baladu o duši Jana Nerudy* v roce 1905.

Ukázka č. 15: část textu básně

BALADA O DUŠI JANA NERUDY

Zabušila duše v bránu, v bránu jasnou, zas a znova.
„Kdo jsi, duše, která tlučeš? „Já jsem duše Nerudova“
„Jsi-li duše Nerudova, od nebeské brány vari,
Podávaly špatné zprávy o tobě nám všechny fary.
Nejen fary, také řády, kapitoly, konsistoře,
Do pekla jdi, vzdorná duše, kde pláč a ston a hoře.“
Nelekla se duše smělá. „To je mýlka“ suše řekla „tam chci, tam“
A pohvizdujíc do černé šla brány pekla.
Zněly kury, zněly harfy, zněly hymny v rajské kráse
Náhle, jak když všecko z důli smíchem, plesem otřásá se.
„Jdi tam Petře, podívej se, co se to tam děje dole!“
Pane to jsou zatracenci kol té nové duše v kole.
A ta duše jim tam zpívá, vtipem srší, smích si tropí,
Celé peklo usmívá se, po mukách již není stopy.....

⁷⁸ Text nalezneme v díle *Balady a romance* (1883) ze stejnojmenných balad, též pro op. 63.

⁷⁹ Antonín Klášterský (1866-1938), český básník a překladatel. Jeho dílo je velmi rozsáhlé. Básně (převážně milostná či přírodní lyrika) jsou prosté, tiché a uhlazené. Jsou velmi blízké dílu Jaroslava Vrchlického. Ve své době byl velmi ceněn, dnes není příliš známý. Důvodem, proč se o něm obecně v dnešní době téměř nic neví, je možná i to, že vzhledem k jeho šlechtickému původu, nebylo vhodné v době komunismu o něm mluvit, ani se o něm učit. Text balady nalezneme ve sbírce *Živé stíny – Ballady, legendy a jiné básně* (1895).

Po slohové stránce je „balada o duši“ poněkud odlišnější, jelikož se v ní střídají části recitativní a ariózní. Novákova pozornost k deklamačnímu slohu se podle Richarda Veselého stala „přípravnou studií k opernímu slohu“.⁸⁰

S osobností Jana Nerudy se pojí ještě další opus *Dvě romance*, op. 63 (1934) 1. *Romance májová*, (ukázka č. 16)2. *Romance biblická* (ukázka č. 17). Novák je zkomponoval v původní verzi pro zpěv s doprovodem orchestru. Klavírní výtah pak napsal o rok později. „Romance“ byly věnovány interpretům Novákových písní Martě Krásové a Zdeňku Otavovi. Vznikly v době Novákovy největší pracovní intenzity, kdy vzniká i dvacet mužských sborů *Ze života*, op. 60, *Dvanáct ukolébavek*, op.61 pro ženský sbor a vrcholné dílo *Podzimní symfonie*, op. 62 pro velký orchestr s mužským a ženským sborem. Romance jsou jakýmsi rozmarným až rozpustilým protikladem *Dvěma baladám - dětské a horské*.

Ukázka č. 16: takt č. 7 – 10

Lento misterioso. Poco più mosso

6t V bí- le ní- se vo- du va- fi
s ú- zko- stlí- vou ble- dou tvá- fi

Ukázka č. 17: takt č. 11 – 14

Furioso, ma non presto

11t Když Fi- li- ští- nypo- pad vztek že ži- dů král jímě- co tek

⁸⁰ VESELÝ, Richard. Vítězslav Novák: Obraz jeho života a vývoje jeho umění. Praha: Osvětový klub, 1932, s. 55.

K tématice milostné, přírodní a dětské v dalším díle přistupuje i téma smrti a mystiky. Cyklem čtyř písní pro střední hlas s doprovodem smyčcového orchestru, harfy a tam-tamu *In memoriam*, op. 65 (1935 - 1937) se chtěl Novák poklonit památce jemu blízké osoby Anny Práškové⁸¹. Textovou předlohou mu byly něžně tesklivé básně Petra Křičky⁸², divoce bolestná báseň Jaroslava Vrchlického⁸³ a bouřlivě začínající a hymnicky končící text Jaromíra Uhlíře^{84 85}. Novák je zinstrumentoval roku 1937.

1. *Ty stíny laskavé* (Petr Křička)
2. *Ó, smrti, moře bez všech břehů* (Jaroslav Vrchlický)
3. *Hluboké, lesy, spíte* (Petr Křička)
4. *Ó, věčná bolesti dnů náhle ztracených* (Jaromír Uhlíř)

Celková koncepce díla je opět postavena na kontrastech. Tyto kontrasty jsou provedeny ve stylovosti písní lyrického a hymnického rázu, vytvořené mistrovou zkušenou rukou s něžným citem smutku a bolesti.

Posledním Novákovým dílem z oblasti písňové tvorby na české básnické texty jsou hudebně reprezentativní *Jihočeské motivy*, op. 77 (1947), pět písní pro vyšší hlas a klavír.

1. *Kraj Štítného* (Jarmila Hanzálková)
2. *Nokturno* (Marie Nováková)
3. *Idyla* (Marie Nováková)
4. *Madona doudlebská* (Marie Nováková)
5. *Polní domov* (Jan Čarek)

Ač člověk velmi zcestovalý (procestoval téměř celou Evropu i Rusko) a milující turistiku a horolezectví se na sklonku svého života navrátil tímto dílem ke svému rodnému kraji. Hudební myšlenka tohoto díla je jakousi retrospekcí celoživotního pohledu a osobního vztahu k domovu a přírodě. Je přízračné, že autory první a poslední písně jsou

---

⁸¹ Matka manželky Marie Novákové.

⁸² Ing. Petr Křička (1884 –1949), český středoškolský profesor, knihovník, básník, autor literatury pro děti a překladatel z ruštiny a francouzštiny, bratr Jaroslava Křičky.

⁸³ Text nalezneme v básnické sbírce *É morta* (1889) ve stejnojmenné básni.

⁸⁴ Informace o osobnosti nenalezeny. Novák o něm ve svých pamětech zmiňuje jako o osobnosti, který mu, obdobně jako Antonín Sova, na přání napsal báseň ke čtvrté písni.

⁸⁵ NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 314.

jihočeští básníci. S básněmi Jarmily Hanzálkové⁸⁶, pocházející z rodné Kamenice, se Novák seznámil u příležitosti svých 75. narozenin. Její básnické kvality ho přiměly ke zhudebnění básně *Kraj Štítného*, jež v sobě nese vlastenectví a velkou historii kraje. Básnické texty Jarmily Hanzálkové byly jednou z pohnutek vytvořit písňový cyklus o jižních Čechách. Jistou ideovou paralelu viděl Novák i v básni Jana Čarka⁸⁷. Pro zbylé tři písně mu verše, jako doklad úzké duševní spolupráce, složila jeho manželka Marie Nováková.

V souladu s textem je zhudebněný cyklus založen na lyrické bázi. Autor staví zřetelně do popředí hudební stránku písní, jeho charakteristické harmonicko-polyfonní cítění se odráží v celém cyklu velmi výrazně.

Ve svých vzpomínkách Novák často přiznává, že stále nesplatil dluh vůči svému rodnému kraji. A právě tímto dílem své předsevzetí splnil.

3. 2. 2 Písně a písňové cykly na texty německých básníků

Písně ze samého začátku Novákovy skladatelské činnosti do doby než vstoupil na konzervatoř v Praze v letech 1886 - 1889, jsou čistě romantického ražení a jsou psané s doprovodem klavíru. V těchto bouřlivých začátcích mu byla osobně bližší poezie německých básníků: Johana Wolfganga Goetha⁸⁸ – píseň *Rybář* (1886 – 1887) a *Die rastlose Liebe* (1886 – 1887), Theodora Körnera⁸⁹ – píseň *An den Frühling* (1888) či Heinricha Heineho⁹⁰ – *Ich hab' dich geliebet* (1888), který byl tehdy jeho oblíbencem díky

---

⁸⁶Jarmila Hanzálková (1910 – 1992), spisovatelka, básnička, učitelka a kulturní pracovníce v Kamenici nad Lipou. Rodnému městu zůstala věrná po celý život. Od studentských let psala články a básně, jež zveřejňovala v novinách a časopisech. Knižně pak vyšly sbírky básní *Psáno po větru*, *Jak hovoří klavír a Nebe nad rodnou zemí*. Autorka má i řadu básnických prací inspirovaných Novákovým dílem.

⁸⁷Jan Čarek (1898 – 1966), český spisovatel, novinář, básník, esejista a autor literatury pro děti a mládež. Jeho dílo tematicky čerpá především z prostředí domova, přírody a techniky. Patří mezi významné představitele českého ruralismu. Zmiňovaný text nalezneme ve sbírce *V zemi české* (1942).

⁸⁸Johann Wolfgang Goethe (1749 - 1832), německý básník, prozaik, dramatik, historik umění a umělecký kritik, právník a politik, biolog a stavitel. Byl v čele skupiny *Sturm und Drang* (Bouře a vzdor), která měla vzdorovat tehdejší civilizaci a odstranit faleš. Jeho díla jsou detailně propracovaná a komplikovaná.

⁸⁹Karl Theodor Körner (1791 - 1813), mladý německý básník a voják. Napsal několik dramát, oper, frašek, a také několik básní. Úspěch jeho děl z něj udělal dvorního básníka. Zemřel ve věku 21 let. Jeho otec zkompletoval jeho dílo v publikaci *Poetischer Nachlass*, která byla poté vydána v roce 1815 v Lipsku.

⁹⁰Christian Johann Heinrich Heine (1797 - 1856), vlastním jménem Harry Heine, byl německý prozaik, básník, publicista a esejista, představitel romantismu. Mnoho jeho básní bylo zhudebněno známými skladateli (například *Dva grenadíři* - Robert Schumann). Jeho tvorba je prosycena erotikou, což byl jeden z důvodů cenzury. Jeho díla, pokud vyšla, byla upravována, zkracována nebo zakazována. Za éry nacismu byly jeho básně v čítankách uváděny jako výtvoři anonymního génia (kvůli židovskému původu).

vtipnosti, jazykové bohatosti a citovosti. Též rakouský básník pozdního romantismu Nikolaus Lenau⁹¹ oslovil Nováka svými melancholickými texty – píseň *Herbst* (1888).

Písně *Rybář* a *Die rastlose Liebe* zkomponoval v době studia v Jindřichově Hradci. Tehdy studoval v šestém ročníku na gymnáziu. Písně se nedochovaly, jelikož v pozdějších letech byly autorem zničeny.

Písně *An den Frühling*, *Ich hab'dich geliebet* a *Herbst* jsou dosud jen v rukopisu uložené v Muzeu české hudby v Praze.

Tvorba následujících let až do roku 1896 se ubírala podobným směrem. Písně vycházejí ze stejného romantického ladění, ale po stránce technické jsou již daleko vyspělejší. Jsou zkomponovány na text německého prozaika a básníka Josepha Freiherra von Eichendorffa⁹² – píseň *Večerní kraj* (1891) a Rudolfa Hammerlinga⁹³ – píseň *Sny* (1891). Autor překladu první písně do českého jazyka není znám, druhou přeložil Jaroslav Vrchlický.

Ve svých pamětech se Vítězslav Novák zmiňuje ještě o jiných písních zkomponovaných v této době. Ty se však bohužel, nedochovaly⁹⁴.

K nejvyspělejším písním na texty německých básníků patří písňové cykly: *Notturna* (Noční nálady), op. 39 (1906) a *Erotikon*, op. 46 (1912). Subjektivně zabarvené písně těchto cyklů tvoří skupinu se společnými vlastnostmi a jsou předkládané již jako skladby koncertní. Jejich společným rysem je cyklická forma. Nejsou to již písničky, které radostně převanou, ale jsou to již písně vysoké umělecké hodnoty.

Notturna jsou dokladem Novákovy zručnosti práce s písní. Zaujímají zvláštní postavení, jelikož jde o nejrozměrnější cyklické dílo o devíti částech, které vznikalo v dlouhém časovém rozmezí dvou let. Do českého jazyka je přeložili Marie Fantová a Jaroslav Karbulka (ukázka č. 18). Dodatečně Novák celý cyklus zinstrumentoval v roce 1937. Každá píseň má jiného textového autora⁹⁵.

---

⁹¹ Nikolaus Lenau, vlastním jménem Nikolaus Franz Niembsch Edler von Strehlenau (1802 - 1850), rakouský básník období romantismu. Kromě lyriky psal také rozsáhlé epické básně a dramata.

⁹² Joseph Freiherr von Eichendorff (1788-1857), významný prozaik, básník a dramatik německého romantismu.

⁹³ Rudolf Hammerling – informace o osobnosti nenalezeny.

⁹⁴ NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 41.

⁹⁵ Karl Bulcke (1875 - 1936), německý spisovatel románů, básník a právník.

Hermann Ritter von Lingg (1820 - 1905), německý básník a romanopisec, psal balady, divadelní hry a povídky.

Karl Gustav Vollmüller, Oscar Wiener – informace nenalezeny.

Richard Fedor Leopold Dehmel (1863 - 1920), jeden z nejvýznamnějších německých básníků v období před první světovou válkou. Jeho texty zhudebňovali např.: Richard Strauss, Max Reger, Arnold Schönberg, Anton Webern, Karol Szymanowski a Kurt Weill.

Johann Ludwig Uhland (1787-1862), německý básník, politik, horlivý student dějin literatury.

1. *Sterne im Wasser – Hvězdy na vlnách* (Karl Bulcke)
2. *Waldnacht – Noc v lese* (Hermann Lingg)
3. *Notturmo in G – Kokturno z G dur* (Karl Gustav Vollmüller)
4. *Totentänzen – Tanec smrti* (Oscar Wiener)
5. *Helle Nacht – Jasná noc* (Richard Dehmel)
6. *Nachtreise – Jízda nocí* (Ludwig Uhland)
7. *Sommernacht – Noc letní* (Ludwig Jacobowski)
8. *Christkindleins Wiegenlied – Vánoční ukolébavka* (ze sbírky Des Kraben Wunderhorn)
9. *Stimme in Dunkel – Hlas v temnu* (Richard Dehmel)

Je zde uplatněn zákon kontrastu. Tato rozdílnost je tak velká, že nelze mluvit o cyklu jako o hudebně celistvé skladbě. Písňe jsou spojeny jednotnou hudební myšlenkou „noci“, přesto jsou stylově naprosto rozdílné. Například píseň č. 3 a č. 5 se nejvíce blíží impresionismu, písňe č. 1 a č. 6 připomínají spíše písňový typ, v písni č. 7 je zřejmá chorální melodika nebo píseň č. 8 je hudebně ztvárněná baladicky.

Zdeněk Nejedlý označil toto dílo za zcela impresionistické.

Ukázka č. 18: Překlad prvních dvou slok básně č. 1 *Sterne im Wasser – Hvězdy na vlnách*

Německý text:

Weiß im Mondlicht träumt der Hafen,
 Ruderschlang in weiter Ferne;
 Meine moden Segel schlafen,
 Und im Wasser stehn die Sterne selig blinkend.

Langsam regen sich die Maste,
 Stumm zum Meere ziehn die Wellen;
 Was ic liebe, was ich haßte,
 wandert von mir auf dem hellen blanken Wasser.

Český překlad:

V stříbro luna přístav hrouží,
 dálnou tmou slyš vesla bítí,
 a jak v snách se má loď plouží,
 z hloubi vln mi hvězdy svítí bájnou září.

Líně kývají se stěžně,
 jdou spat proudy mořské říše;
 čemu přál jsem, spílal hněvně,
 hladinou v dál pluje tiše v širé moře.

Ukázku textového překladu jsem čerpala přímo z uvedeného cyklu vydaným německým nakladatelstvím Simrock v Berlíně pod názvem Acht Nottornos. Zajímavé je,

---

Ludwig Jacobowski (1868 - 1900), německý básník, spisovatel a publicista. Jeho básně zhudebnil např.: Max Reger, Alban Berg.

že bylo vydáno pouze osm písní v cyklu (č. 1 – č. 8) s textem německým a českým. K vydání č. 9 Novák nesvolil kvůli smlouvě s Kurtem Harderem z Kodaně roku 1906. Píseň č. 9 vyšla samostatně v roce 1911 jako příloha Hudební revui, roč. 14, sešit II v překladu Otakara Zieleckého. Partitura je dosud v rukopisu.⁹⁶

Klavírní doprovod je určen pro velmi vyspělé hráče. Při provedení tohoto cyklu se předpokládá u posluchače naprosté otevření sugestivnímu obsahu písní. Pokud tak posluchač neučiní, dílo či jednotlivé písně na něj nemůžou zapůsobit.

Písňový cyklus *Erotikon* (1912) pro zpěv a klavír obsahuje šest písní na texty německých básníků⁹⁷, které přeložil Ladislav Vycpálek⁹⁸, v té době jeho soukromý žák ve skladbě. Tyto texty jsou krásnou ukázkou překladatelského a básnického umu nesoucí v sobě milostný náboj oslav lásky. Novák cyklus dodatečně zinstrumentoval v roce 1942.

1. *Lobgesang – Chvalozpěv* (Richard Dehmel)
2. *Traum durch die Dämmerung – Snění za soumraku* (Otto Julius Bierbaum)
3. *Ich und du – Já a ty* (Friedrich Hebbel)
4. *Komm in den Wald, Marie! – Pojd' v lesa chlad, Marie!* (Karl Henchell)
5. *Margengang – Cestou zrána* (Martin Grief)
6. *Liebesfeier – Slavnost lásky* (Otto Erich Hartleben)

Novák dílo zkomponoval během velice krátké doby čtrnácti dní. Cyklus vycházel z Novákových nejintimnějších podnětů a to z lásky k budoucí ženě. Je věnován „Své nevěstě“ a to přímo v písni č. 4 (ukázka č. 19 a 20).

---

⁹⁶ SCHNIERER, Miloš. PEŘINOVÁ, Ludmila. *Vítězslav Novák: Tématický a bibliografický katalog*. Praha: Editio Praga, 1999, s. 210.

⁹⁷ Otto Julius Bierbaum (1865 - 1910), německý spisovatel, básník minnesangu, novinář.

Christian Friedrich Hebbel (1813 - 1863), německý básník a dramatik. Stal se jednou z nejvýznamnějších postav ve vídeňské intelektuální společnosti. Už za svého života byl slavný a oblíbený, byl pokládán za největšího žijícího německého dramatika. Klíčovou součástí jeho díla jsou tragédie s historickými či mytologickými náměty.

Karl Friedrich Henchell (1864 - 1929), německý básník a spisovatel, vydavatel a knihkupec.

Martin Grief – informace nenalezeny.

Otto Erich Hartleben (1864 - 1905), německý básník, dramatik, novinář, překladatel.

⁹⁸ Ladislav Vycpálek (1882-1969), český skladatel, kritik a organizační pracovník, soukromý žák Vítězslava Nováka. Byl odborný pracovník Univerzitní knihovny v Praze, kde založil hudební oddělení. Úspěšná skladatelská i publicistická činnost, široké vzdělání a velké mravní kvality ho již ve 20. letech postavily do popředí českého hudebního života. Vycpákovy skladatelské dílo zahrnuje asi 40 opusů, z nichž převážná část jsou skladby vokální. Silná vazba na slovesné umění vyplývá z jeho jazykového a literárního vzdělání a filozofického, meditativního založení.

Ukázka č. 19: takt č. 1 - 4

Andante con moto. Vítězslav Novák, Op. 46. IV.

Gesang.
Voce.

Komm in den Wald, Ma - rie! Wir wan - dern durch die dunk - len Föh - ren, du
Pojď v le - sa chlad, Ma - ri - e! Tak ti - cho je tu v stí - nu so - sen a

Piano.
mf non legato

Ukázka č. 20: Překlad prvních dvou slok básně č. 4 *Komm in den Wald, Marie! – Pojď v lesa chlad, Marie!*

Německý text:

Komm in den Wald, Marie!
Wir wandern durch die dunklen Föhren,
du laßt dein helles lachen heren.
Mir ist so traurig heut´zu Mut
dein Lachen tut der Seele gut,
Wenn´s munter schallt, Marie

Setz´dich ins Moos, Marie!
Des Lebens sonnigste Gestalt
hält heut´mich nebelfeucht umkrallt.
Gespenster streichen aus den Ekken,
ich muß mich vor dem Spuk verstecken
in deinen Schoß, Marie!

Český text:

Pojď v lesa chlad, Marie!
Tak ticho je tu v stínu sosen
a perlami je smích tvůj zrosen.
Mou duši tesknost jala dnes,
a smích tvůj vždy mi úkoj nes,
ó chtěj se smát, Marie!

Usedni v mech, Marie!
Kdo zářil kdys mi v slunci jar,
dnes do mne vetkl dráp i spár.
Mne strašidelné zjevy mámí,
jen tvoje náruč klid zas dá mi,
tam snít mne nech, Marie!

I zde jsou písně postavené do určitého kontrastu. První a poslední píseň jsou hymnického rázu, přičemž uzavírají ostatní písně poněkud intimního rozpoložení do uzavřeného celku. V tomto případě klavírní doprovod není tak náročný jako v předešlém cyklu. *Erotikon* je posledním cyklem psaným v Novákově vrcholném období. K další tvorbě písňového cyklu na básnické texty se Novák navrátil až v roce 1947, kdy složil *Jihočeské motivy*, op. 77. Toto velké rozpětí 34 let bylo způsobeno zvýšeným Novákovým zájmem o kompozici písní na lidový text.

3. 2. 3 Písně na slova maďarského básníka Sándora Petöfiho

Písně spadají do Novákovy rané tvorby ze studií na pražské konzervatoři ve třídě Karla Steckra. Novák se o nich velmi sporadicky a kriticky zmiňuje ve svých Pamětech. Označuje je jako písně pro „tuberkulózní pěvce“ v nichž je více pauz než not.⁹⁹

Písně *Což nade mnou*, *Chci býti stromem* a *Můj hrob* jsou komponované v roce 1891 (ukázky č. 21, 22, 23). Proč si právě vybral text maďarského básníka Sándora Petöfiho¹⁰⁰ není známo. Také autor překladů prvních dvou písní do českého jazyka není znám. Text třetí písně byl přeložen Jaroslavem Vrchlickým.

Ukázka č. 21: takt č. 1 - 5

Text: Sándor Petöfi
Překlad není. *No translation.*

Allegretto semplice

Což na-de mnou ten o-blá- ček vy-so-ko

Ukázka č. 22: takt č. 1 - 3

Text: Sándor Petöfi
Překlad není. *No translation.*

Moderato

Chci bý-ti stro-nem

Ukázka č. 23: takt č. 1 - 3

Text: Sándor Petöfi.
Trans.: Jaroslav Vrchlický

Largo

Až mne jed-nou skry-je zem

Texty Sándora Petöfiho se v překladu Karla Tůmy objevují ještě v cyklu *Písně*, op. 4 (původně op. 6) pro sólový hlas s průvodem klavíru v písních č. 6 *Soumrak* a č. 7 *Velebná noc*. Text básně *Velebná noc* Novák hudebně zpracoval celkem třikrát. Poprvé

⁹⁹ NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970, s. 41.

¹⁰⁰ Sándor Petöfi (1823-1849), maďarský revoluční básník slovenského původu, představitel revolučního romantismu, byl novátorem maďarské poezie, sblížil literární jazyk s jazykem lidovým.

jako samostatnou píseň již zmíněného cyklu a dvakrát pro ženský sbor (1895, 1901) pro soprán a alt (ukázky č. 24, 25, 26).

Ukázka č. 24: takt č. 1 - 4

1

Ve-leb- ná noc
atir

pp

Ukázka č. 25: takt č. 1 - 3

Tranquillo

1

Ve-leb- ná noc. Na ne-bí vel- ký jas- ný mě- sic blou- dí

p

Ukázka č. 26: takt č. 1 - 5

Andante con tenerezza

2

Ve-leb- ná noc

p

pp

3.3 Písňe s dětskou tematikou

Na jedné straně Novák tvoří velká symfonická díla, působivé sbory, lyrické písňe a na straně druhé pamatuje i na tvorbu pro děti, která však zaujímá poněkud menší prostor jeho skladatelské činnosti. Prvním impulsem tvorby písni na dětské texty byl jeho tehdy čtyřletý syn Jaroslav. Věnoval mu cyklus dvaceti písniček z dětského světa na slova Josefa Václava Sládka¹⁰¹ - *Jaro*, op. 52 pro zpěv a klavír (1918).

Příznačný je zde Novákův dvojí pohled na dětskou píseň. Písňe jsou rozděleny do dvou sešitů: I. *Zpívá se děcku* (písňe 1-10) a II. *Děcko zpívá* (písňe 11-20). Tyto dvě linie, kde je zachycen prostý svět dítěte a mateřská láska, jsou svými jednoduchými melodiemi popěvkového rázu velmi působivé a chytlavé. A právě tím chtěl Vítězslav Novák promluvit nejen ke svému synovi ale i k dětem ostatním.

I. sešit: 1. *Pohádka*, 2. *Matičce*, 3. *Ručky*, 4. *Koně*, 5. *Zvonili*, 6. *Strašidla*, 7. *Ulekaná Nána*,

8. *Vrabčí soud*, 9. *Žabky*, 10. *Modrá očka*.

II. sešit: 11. *Pyšný Macek*, 12. *Sysel a liška*, 13. *Nikdo neví*, 14. *Smíšek*, 15. *Luard a Brok*, 16. *Lesní zvonky*, 17. *Silák*, 18. *Trpaslík*, 19. *Pašikova sláva*, 20. *Před spaním*.

Dodatečnou instrumentaci I. sešitu Novák vytvořil ještě v témže roce, druhý sešit zinstrumentoval až o dvacet let později v roce 1938. Písňe obsahují bohaté a dětsky milé básně, které jsou živé dodnes a jsou vděčným materiálem nejen literárním, ale i interpretačně hudebním (ukázka č. 27). Prvním interpretem snazších písni cyklu byl právě Novákův syn Jaroslav. Klavírní doprovod je v obou případech pro vyspělejší hráče.

---

¹⁰¹ Text čerpal z pěti básnických sbírek pro děti: text písni 3, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 čerpán z třetího cyklu básni pro děti *Zvony a zvonky* (1894), text k písni 4, 10, 13 čerpán ze sbírky *Skřivánčí písňe* (1889), text k písni 1 čerpán ze sbírky *Na prahu ráje* (1883), text k písni 2 čerpán ze sbírky *Zlatý máj* (1887) a text k písni 9 ze sbírky *Směska* (1891).

Ukázka č. 27: takt č. 1 - 7

Dramaticky.

Spad - la mou - cha

do ko - mí - na, to - váří by - la rá - na! v kam - nech prá - vě

ff precipitandosi *ff m.d.* *fp* *f*

Novák se rád vracel k odlišnému zpracování stejného textu. Učinil tak s písní *Luard a Brok* ve sborovém cyklu deseti písniček pro dětské (ženské) hlasy na slova Jana Nerudy a Josefa Václava Sládka *Máj*, op. 72 (1942), které věnoval Kühnovu dětskému sboru (ukázka č. 28, 29).

Ukázka č. 28: píseň sólová, takt č. 3 - 6

Mírně rychle v tónu baladovém

2t Lu - ard byl psík a Brok byl pes

2t *p* *mf*

Ukázka č. 29: úprava sborová, takt č. 1 - 8

Dostí rychle

Lu - ard byl psík a Brok byl pes. Na hon - bu spo - lu vy - šli dnes

p *mf* *f* *mf*

Na děti Novák pamatoval ve své tvorbě ještě na sklonku svého života ve *Čtyřech ukolébavkách*, op. 78 (1937) pro vyšší hlas a klavír. Byly věnované „Děčkům našich přátel“.¹⁰²

1. *Ukolébavka zimní*

3. *Ukolébavka s pohádkou*

2. *Ukolébavka jarní*

4. *Slavnost zrození*

Autorkou textů k těmto písním byla tentokrát Novákova manželka Marie (ukázka č. 30). Skladatel písně dodatečně zinstrumentoval pro menší orchestr v roce 1947.

Ukázka č. 30: text Marie Novákové v písni č. 1 *Ukolébavka zimní*

Děťátko sladké, andílku z ráje, hajej a spi, hajej a spi,
obláček sivý, hvězdičky třpytné o tobě sní, o tobě sní.

S chomáčky sněhu přišlo jsi na svět k matičce své,
právě tak hebounké, milé, hajinkej, hajinkej, hajej a spi.

Ve všech stěžejních cyklech (*Melancholie*, *Dvě balady*, *Údolí nového království*, *Melancholické písně o lásce*, *In memoriam*, *Erotikon a I. sešit Jara*) se objevují jasné prvky skladatelova impresionistického nazírání na zvukově-barevnou stránku písní.

Ve výběru básní se projevuje Novákův sklon k symbolické snové lyrice, který poskytuje široký prostor k bohaté a barevné imaginaci. Zvukomalebná symbolika se v písních uplatňuje v dosti hojné míře a zpravidla je vykreslena detailně (drobnokresba jednotlivých písní *Jara* nebo přírodní zvukomalebná imprese v *Melancholii* a v *Notturdech*).

Absolutní většina Novákových písní vyšla s klavírním doprovodem. Aby autor dotvořil písně k dokonalosti většinu svých opusů zinstrumentoval.

---

¹⁰² Písně byly věnovány dětem: píseň č. 1 Malému Bohumíru Rakušanovi, č. 2 Malému Bohumíru Štědroňovi, č. 3 Malému Luboru Kösslovi, č. 4 Ivánku Ančerlovi. Věnování Novák vložil přímo ke každému názvu písně.

4 Interpretální rozbor písňového cyklu Pohádka srdce, op. 8

Stěžejní inspirací pro vznik tohoto opusu byla láska k Josefíně Javůrkové¹⁰³. Setkal se s ní ve Velkých Karlovicích na Valašsku, kam byl skladatel pozván přítelem Rudolfem Reissigem. Novákův cit vzplanul, ale bohužel touha po této ženě zůstala nenaplněna a není pochyb, že na dlouhou dobu, než uzavřel manželství s Marií Práškovou v roce 1912, výrazně ovlivnila jeho tvorbu po stránce citové. Můžeme tak usoudit ze zachovalé korespondence¹⁰⁴ adresované právě Josefě Javůrkové. Mohu tedy podotknout, že „nešťastná láska“ dala vznik skladbě šťastné.

Písňový cyklus Novák zkomponoval na podzim roku 1896. Na titulní straně je napsáno věnování slečně Jozefíně Javůrkové. Cyklus byl vydán téhož roku pod názvem *Písně II. Pohádka srdce*, op. 8 s mottem J. Kubelky „Ve strunách srdce žití je celá píseň zatajena.“ Je určen pro vyšší hlas. Textovou předlohu Novák našel v básnických sbírkách Jaroslava Vrchlického¹⁰⁵, Josefa Václava Sládka¹⁰⁶ a Josefa Vrbaty¹⁰⁷.

Dílo je zcela romantického typu. V cyklu je zřejmá převaha citového výrazu vycházejícího z pocitu komponisty. Vedle milostných vznětů je zde i tón melancholie, loučení a myšlenky na smrt. Hudba prochází mnoha výrazovými a barevnými odstíny. Cyklus je Novákovou subjektivní výpovědí. Umění vyjádřit city hudbou bylo pro mladého skladatele prostředkem komunikace.

Písňový cyklus obsahuje pět písní pro vyšší hlas s doprovodem klavíru.

1. <i>Píseň melancholická</i>	4. <i>Podzimí nálada</i>
2. <i>Zda není snem?</i>	5. <i>Až přejde den</i>
3. <i>Večer</i>	

---

¹⁰³ Josefa Javůrková (1875-1951), provdaná Podhájská, dcera notáře z Kojetína jako jediná dcera z pěti sourozenců. Vystudovala zpěv na vídeňské konzervatoři, absolvovala roli Santuzzy v opeře P. Mascagniho *Cavaleria rusticana*, zpívala několikrát ve Vídni, mj. též v Thomasově opeře *Mignon*. Pro postupující katar průdušek neprorazila v pěvecké dráze. Několikrát zpívala též s amatéry v Kroměříži a v Praze.

¹⁰⁴ Tento soubor písemností byl poprvé zpracován Milošem Schniererem v dosud strojopisné práci *Korespondence Vítězslava Nováka s přáteli, žáky a příbuznými* (Brno, 1971) na základě opisů získaných od profesora PhDr. Bohumíra Štědrone, DrSc., který je předal autorovi již ve strojopisech patřně vypracovaných na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně na základě zapůjčených rukopisů od dcery J. Javůrkové, Zdeny Podhájské. Soubor zachovaných písemností adresovaných Josefě Javůrkové, obsahuje celkem 30 položek, z toho je 29 dopisů a 1 korespondenční lístek. Písemnosti pocházejí z let 1896 a 1897, dopis č. 29 pravděpodobně až z roku 1898.

Dostupné z: http://www.vitezslavnovak.cz/korespondence_javurkova.htm

¹⁰⁵ Text k písni *Večer* Novák čerpal z básnické sbírky *Poutí k Eldorádu*.

¹⁰⁶ Text k písni *Až přejde den* Novák čerpal ze sbírky *Jiné písně*.

¹⁰⁷ Vítězslav Novák se ve své monografii o osobnosti Josefa Vrbaty nezmiňuje. Přes veškeré úsilí jsem informace o osobnosti a jeho básních nikde nenašla.

4.1 Píseň melancholická

Píseň je zkomponována na text básně Josefa Vrbaty. Význam textu se výrazně promítá do rytmu, tempa a intonace zpěvní linky. Text strofy v sobě sdružuje tři dvouverší, které začínají vždy stejným textem „*Jsou v světě srdce ubohá, jež...*“, přičemž v posledním skladatel zopakoval první rým verše doslova (zvýrazněno tučně) a umocnil jeho význam v součinnosti s melodickým vrcholem skladby. Doslovné opakování textu ve zpěvní lince dosáhl Novák gradace.

Jsou v světě srdce ubohá, jež neví, co je štěstí,
jimž každý den a každá noc jen novou bolest věští.
Jsou v světě srdce ubohá, jež neví, co je láska,
V něž záhy již za mladých let tak mnohá vryty vráska.
Jsou v světě srdce ubohá, jež znají jenom touhy,
jsou v světě srdce ubohá, jež znají jenom touhy,
však málokdo si vzpomene, jak v touhách život dlouhý.

Novák zvolil pro první píseň volné tempo *Andante malinconico, non troppo lento*. Píseň je zkomponovaná v tónině e moll ve čtyřdobém taktu. Melodická linka se pohybuje v rozsahu dis¹ - g². Forma této písně je malá třídílná s introdukcí a kodou.

i	a	a´	a´´	k
1-2	3-10	11-18	19-30	31-33

Každý díl je dynamicky odstupňován. Tím, že se v písni neobjevuje žádná mezihra hudba neustále graduje. Díl **a**, který v sobě uzavírá první dvouverší, plyne v *p* dynamice, která je vždy v závěru (takt 5-6 a takt 9-10) mírně vyklenuta. Díl **a´** zhudebněného druhého dvouverší nastupuje v *mf*. I zde se opakuje mírné zesílení posledních slov rýmu (láska, vráska). Melodický a dynamický vrchol celé skladby se objevuje ve třetí části **a´´**. Dynamika tohoto dílu se náhle změní ve *f passionato*, které neustále vzrůstá a pokračuje v *piu f agitato* v melodii doslovně opakovaného textu. Poslední zhudebněný verš básně „*však málo kdo si vzpomene..*“ se navrácí do *p* a tok melodie se postupně zpomaluje přednesovým *ritardando poco a poco e morendo*. Melodie všech tří dílů začíná

chromatickým sestupem, jehož nástupy jsou posouvány o malou tercií výše než předchozí (h^1, d^2, f^2) (ukázka č. 31).

Ukázka č. 31: takt č. 3 - 4, 11 - 12, 19 - 20

Jsou v světě sr-dce u-bo-há, Jsou v světě srd-ce u-bo-há, Jsou v světě sr-dce u-bo-há,.

Celkovou melancholickou náladu podporuje nejen tónina e moll, ale tyto chromatické postupy vnímané jako určitá stísněnost, a to jak ve středních hlasech v klavírním doprovodu, tak také v sopránové melodii vždy na začátku každého dílu. Počet chromatických tónů a agogických změn vzrůstá (v díle a'') a tím graduje i celkové napětí skladby. Rytmičtý pohyb každého dílu je, až na malé odchylky odvíjející se z deklamace slova, stejný.

Klavírní doprovod v introdukci předjímá počáteční melodii zpěvní linky. Z větší části klavír v sopránu kopíruje melodii zpěvního partu. Díl a a a' je tonální a má stejný charakter - převažující čtyřhlas s průtahy. Kontrastní díl a'' nastupuje náhle v pravé ruce tečkovaným rytmem s akcenty na každé čtvrtce a v levé ruce synkopickým rytmem *accentato assai* v dynamice *ff agitato*, čímž umocňuje vrchol celé skladby. Oproti tonálním dílům a a a' se díl a'' pohybuje v harmonických sledech nonových akordů (ukázka č. 32).

Ukázka č. 32: takt č. 19 – 21

f non legato

Závěr písně sice začíná *sfz* akordem, ale posléze je uklidněn arpeggiovým akordem na celou dobu v *mf*. Dynamika pokračuje do *pp* zesíleného do *p* v kodě, která cituje počáteční introdukci a navrácí se postupným ztišením *pp doloroso* do tóniky.

4. 2 Zda není snem?

Zda není snem, že vinul jsem tě k sobě
a líbal ručky, líbal tváře obě
a celoval zas vášně tvoje rety,
až v moři blaha pomíjely světy?
Zda není snem, že vinul jsem tě k sobě

Zda není snem co celé moje štěstí,
že kvetly znovu lásky ratolesti,
že srdce tvoje na mých prsou bilo,
jak o tom dlouho srdce mé jen snilo,
zda není snem co celé moje štěstí.

Ach, byl to den tak luzný, beze stínu,
já v myšlenkách tě ještě k sobě vinu
a líbám znova, líbám vroucně zase,
ač vše už zašlo v neúprosném čase.

To znovu zas jsem poznal, co je štěstí,
a jaké blaho láska lásce věští,
to opět žil jsem v den tom světě zdejším,
jenž žití mého dnem byl nejkrásnějším.

Zda není snem, že vinul jsem tě k sobě-
zda není snem?

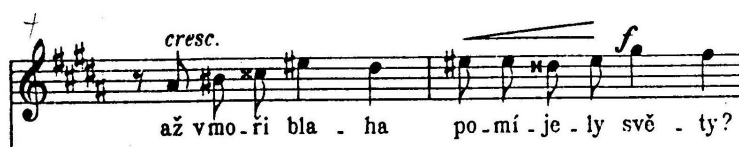
Jako v předešlé písni, budu vycházet ze stavby básnického textu Josefa Vrbaty přímo ze zápisu pěveckého partu. Celková stavba skladby je ze všech pěti písní nejrozměrnější. Novák zhudebnil čtyři strofy básně. Text vyjadřuje někdejší setkání s milovanou osobou a vzpomínku na ni s povzdechy, zda tomu tak opravdu bylo, či zda jen snil.

Intimně lyrická píseň je označena tempem *Lento amoroso*. Píseň je zkomponována v tónině H dur ve čtyřdobém taktu. Melodická linka se pohybuje v rozsahu d^1 – gis . Forma této části je malá čtyřdílná se spojkou a malou tématickou kodou.

a	a'	b^a	s	a''	k
1-10	11-20	21-29	30-31	32-39	40-42

První zhudebněná strofa dílu **a** začíná v *pp*, která je rozezpívána s pohybem do *dolce appassionato* a pokračuje v dynamických vlnách až ke slovům „až v moři blaha pomíjely světy?“, které jsou svým melodickým vzestupem do gis^2 zesíleny do *f*. Toto místo lze označit jako vrcholové (ukázka č.33).

Ukázka č. 33: takt č. 7 – 8

Následná opakující se řečnická otázka „Zda není snem..“ se zpomalením *ed espressivo* navrácí do původní dynamiky *pp*.

Díl druhý **a'** se svým agogickým tokem zcela shoduje s dílem **a**.

Třetí díl **b^a** je jakýmsi povzdechem celé skladby. Tento díl je celkem málo kontrastní, melodicky stále vychází z dílu **a** (tvar melodie 4. taktu). Též začíná v *pp* dynamice. Jediné místo ve *f con passione* podtrhuje slova „líbám znova, líbám vroucně zase“ (ukázka č. 34).

Ukázka č. 34: takt č. 25 – 27

V závěru této části je melodie, která se mírně vyklene a zpomalí, opět nesena v *p*.

Čtvrtý díl **a''** počínajícím předtaktím v 31. taktu předpokládá, že se bude odvíjet stejným způsobem jako díl **a** a **a'**. Melodie je sice obdobná, ale neustále graduje a ve 36. taktu dochází ke změně. Zpěvní linka se náhle ponoří do nižší polohy, která je stále zesilována *cresc. sempre più e più* a přetváří se do lehce expresivního *f* (ukázka č. 35).

Ukázka č. 35: takt č. 36 – 37

cresc. sempre più e più *f espress. largamente*

to o-pět žil jsem den v tom svě-tě zdej-ším, jenž ži-tí mé-ho dnem byl

Závěr skladby je uzavřen dvakrát vyslovenou řečnickou otázkou „Zda není snem..“ v *p*, která se stále a stále zpomaluje až do *e morenda* v *ppp* dynamice.

Zajímavé na pěvecké lince je, že počínající melodie každé zhudebněné strofy (krom dílu **b**^a) nezačíná na těžkou dobu. Projevuje se zde skladatelův velký cit pro deklamaci. Autor tím chtěl nejspíše podpořit hloubku textu, jenž je niternou výpovědí a vzpomínáním na dívku, kterou stále uchovává ve svém srdci.

Klavírní doprovod v dílu **a** začíná průtahy do dominanty a až ve třetím taktu je rozveden do tóniky (ukázka č. 36).

Ukázka č. 36: takt č. 1 - 3

pp dolce

Tento stejný kompoziční postup se vyskytuje také na začátku dílů **a'** a **a''**. Pomalé plynutí průtahů v *pp dolce*, *pp dolcissimo* a *p espressivo* podtrhuje náladu melodické otázky „Zda není snem...“. Jsou jakousi přípravou do následující vzrušené nálady. Vzrušený text je podložen akordickými vzestupnými rozklady, kdy na každé dvě doby připadá jiný akord. Zatímco v dílu **a** jsou akordické postupy tvořeny čtyřmi osminovými dobami, v dílu **a'** je hustota osmin větší (6) díky triolovému charakteru, který je v závěru zahuštěn až do pětihlasu. Tím se zesiluje význam druhé strofy (ukázka č. 37).

Ukázka č. 37: takt č. 3, 13, 20

dimin.

Klavír se v dílu **b^a** náhle posouvá do vyšší polohy a něžně podbarvuje lyrické povzdechnutí „*Ach, byl to den tak luzný.... k sobě vinu*“ sestupnými kroky. Rytmus v závěru se rozvolňuje do zpomalených průtahů (ukázka č. 38).

Ukázka č. 38: takt č. 28 – 29

Klavírní part dílu **a''** v prvních dvou taktích cituje zpěvní linku ze začátku písně (ukázka č. 39). V levé ruce klavír pokračuje v podobném duchu jako v dílu **a**, kdežto v pravé je part více zahuštěn (oktávové postupy, trojzvuky). V posledních čtyřech taktch klavírní linka opět dvakrát cituje zhudebněnou řečnickou otázku „*Zda není snem?*“ (ukázka č. 40).

Ukázka č. 39: takt č. 30 - 31

Ukázka č. 40: takt č. 40 - 42

4.3 Večer

Text k této písni Novák čerpal z básnické sbírky Jaroslava Vrchlického *Poutí k Eldorádu* (1881) z básně *Píseň*.

Jest večer, kouří se z lesů,
červánek stromy prokmitá,
kytici z vřesu ti nesu,
je celá rosou pokryta.

Každý ten nejmenší kalich
plá jak by protkán rubíny,
nesu ti v těch kvítkách malých,
své lásky velké hlubiny.

Tato píseň je vzácnou miniaturou. Na pouhé jedné stránce se celý umělecký projev soustřeďuje k jediné představě - orosený vřes a tlumočící lidský hlas.

Aby skladatel posluchače uvedl do nálady písně zvolil klidné a pokojné tempo *andante tranquillo*. Píseň je zkomponovaná v tónině Des dur a jako jediná z celého cyklu je ve třídobém metru. Melodická linka se pohybuje v rozsahu des¹ - ges². Tato píseň je zkomponovaná v malé dvoudílné písňové formě se spojkou.

a	s	b
1-9	10-11	12-21

Zpěvní hlas začínající v *pp* dynamice, melodie je jen nepatrně zesílena se slovy „*kytici z vřesu ti nesu*“ a opět se navrácí do klidného *p*. Melodický postup druhého dvouverší se zvedá z *pp* a vypne se *kf espressivo*. K vrcholu celé skladby dojde až v úplném závěru dílu **b** náhlým intervalovým skokem malé septimy as¹ - ges². Tím ale vrchol nekončí, tóny klesající přes jednu a půl oktávy k základnímu des¹ ve slovech „*své lásky velké hlubiny*“ nejsou ztišeny, jak se předpokládá u klesající melodie, ale zůstávají ve *flargamente* až do konce (ukázka č. 41).

Ukázka č. 41: takt č. 18 - 19

Klavírní doprovod dílu **a** začíná na zamlženém Des dur trojzvuku v prodlevě na tichých synkopách.(ukázka č. 42). Evokuje obraz večerní nálady a v *pp* dynamice krásně podmalovává pěveckou linku.

Ukázka č. 42: takt č. 1 - 4

Pravá ruka vnáší do klavíru tlumený ruch (takt 7) a podpírá zpěvní deklamací. Dosloví ji podobnými deklamačními kroky *dolcissimo* a *cantando* ve dvou taktech (díl **s**). V dílu **b** klavírní doprovod sdílí ve svém nejvyšším hlase pěveckou linku a tím ji zdůrazňuje. V posledních dvou taktech dokončuje skladbu klavír imitací pěvecké linky ve *f* *espressivo* (ukázka č. 43).

Ukázka č. 43: takt č. 20 – 21

f *argamente*
své lásky velké hlu.bi.ny.
f *espress.*

4. 4 Podzimní nálada

Tak jako první a druhá píseň je tato píseň zhudebněna na text Josefa Vrbaty.

Juž přišel podzim sníh a mráz,
květ se stromů a listí střás
a smutek přines v duši.

Jen upomínek rychlý let
mně chvíle štěstí vrací zpět,
jak jaro mízu hruší.

A vzpomínám na vonný les,
kde v náruč tvou jsem poprv kles,
tě zlíbal v stromů stínu.

Ó, drahá, vrať ty chvíle zas
necht' hřejí v srdci v zimní čas
což nevidíš, jak hynu?
což nevidíš, jak hynu?

Význam textu se nese v prudkém a energickém přednesu, který překonává závan smutku z holých stromů, sněhu a mrazu s intenzivní vzpomínkou na zážitky letního žáru. Silnější než podzimní nálada je pocit štěstí, který volá lásku zpět.

Jako jediná z celého cyklu je tato píseň označena tempem *Allegro tempestoso*. Zpočátku zní v tónině d moll, střední část písni přechází do D dur a v závěru se opět navrácí do d moll. Pěvecká linka je napsána ve 4/4 taktu, kdežto klavírní doprovod je ve 12/8 taktu.

Melodická linka se pohybuje ze všech pěti písní v nejmenším rozsahu $f^1 - fis^2$. Píseň lze formově zobrazit dvěma způsoby:

1. Čtyřdílná malá forma s introdukcí.

i	a	b	a'	b'
1-4	5-12	13-20	21-28	22-37

2. Dvojperioda¹⁰⁸

A	A'
1-20	21-37

Pro potřeby interpretace se přikláním k malé čtyřdílné formě s introdukcí.

Melodie zpěvního hlasu začíná až po bouřlivé introdukcí klavíru (takt 1-4) vždy v předtaktí na čtvrtou dobu. V rychlém sledu čtvrtových not se vzrůstající dynamikou v dílu **a** stoupá od *p* do *f* slovy „*a smutek přines v duši*“. Ve druhé zhudebněné strofě dílu **b** je rytmus stejný, pouze se mění dynamika do *p* s mírným zvlněním. Skladatel tím chtěl charakterizovat rychlou vzpomínku na chvíle štěstí, která náhle vzplane v myslí zamilovaného. Díl **a'** autor přehodnotil do rozjasňující stejnojmenné tóniny (D dur) a tempem *un pochettino meno mosso* rozvolnil výrazovou dramatičnost předchozího dílu **a**, ale jen malou chvíli. Jasně *f espressivo* v erotickém textu „*tě zlíbal v stromů stínu*“ se opět rozohňuje do poslední strofy dílu **b'**. Melodie poslední strofy se ve *f passionato* ubírá k *p* „*což nevidíš, jak hynu?*“. Zopakované zvolání otázky (takt 35-36) je umocněno vášnivým *f poco a poco ritardando* (ukázka č. 44).

¹⁰⁸ Dvojperioda představuje dvojici těsně k sobě připoutaných a navzájem se doplňujících podobných period. V dvojperiodě je výchozí jednoduchá perioda zdvojená. Zdvojení periody představuje její strukturální rozšíření; členitost prosté periody je tím obohacena: místo dvou polovět jsou ve dvojperiodě čtyři polověty. Všechny polověty si bývají obsahově podobné.

JANEČEK, Karel. *Hudební formy*. Praha: SNKLHU, 1955, s. 161.

Ukázka č. 44: takt č. 32 - 36

p *f*
což ne - vi - díš, jak hy - nu? což
press. poco a poco ritard.
ne - vi - díš jak hy - nu?

Tak, aby skladatel vystihl bouřlivou náladu celé skladby v klavíru a podpořil tak význam básně, zvolil v pravé ruce rychlé akordické rozklady pomocí dvojjzvuků nebo trojjzvuků. Levá ruka postupuje v protipohybu k melodické lince. Děje se tak téměř v celé skladbě. Po dvakrát se tato klavírní faktura rozvolňuje do legatových akordických sledů triol, má figurační charakter a výrazně podbarvuje zpěvní linku (ukázka č. 45).

Ukázka č. 45: takt č. 13 - 15

V posledním taktu celé skladby klavír cituje sestupnou sekundou f-e ve zpěvní melodii „hynu“ ve zvonivých oktávách na dominantě. Tím, že píseň nekončí na tónice chtěl autor patrně vyjádřit názor, že naděje umírá poslední (ukázka č. 46).

Ukázka č. 46: takt č. 37

hy - nu?
poco a poco dimin. *pp*

4. 5 Až přejde den

Až přejde den, až budu spát,
přijď na můj hrob se podívat
jen podívat a neplač moc,
jen podívat a neplač moc:
Kdo usnul již, spí každý rád,
a svatá je ta tichá noc
a svatá je ta noc,
když přejde den.

Měl jsem tě rád a ty to víš,
jak snadnila jsi dnů mi tíž,
co setřela mi slzi s řas,
jen přijď, jen přijď a řekni:
ty už spíš, ty už spíš
však na mne někde čekáš zas,
však na mne čekáš zas
vždyť měls mne rád, vždyť měls mne rád.

Text ve spojení s hudbou má vsutku podivuhodné účinky. Ač je Sládkův text prostý až lidový, skrývá se v něm zatažené drama. Jde o osudový vztah dvou lidí. Muž tuší, že umírá. Utěšuje ženino tesknění a přesvědčuje ji, že mnoho pláče by rušilo svatou noc věčného spánku. Vyznává jí ještě lásku. Příběh končí smrtí milovaného a vírou ve věčný život.

Skladatel předepsal k této písni charakteristické tempo odrážející význam básnického textu *Andante sostenuto*. Píseň je zkomponovaná v tónině C dur ve čtyřdobém metru. Melodická linka se pohybuje v proměnlivém rozsahu $c^1 - f^2$. Píseň má malou dvoudílnou písňovou formu s introdukcí a spojkou.

i	a	s	a'
1-2	3-15	16-17	18-33

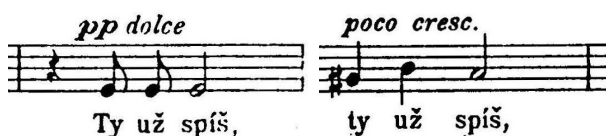
Píseň *Až přejde den* je v podstatě hudební recitace veršů. Hlavním znakem v celé hudební koncepci této písni je krátká věta přerušovaná pauzou (ukázka č. 47).

Ukázka č. 47: takt č. 6 - 9

Melodie dílu **a** plynoucí v těchto krátkých úsecích se několikrát vyklene až do forte. V závěru poslední vyslovení „*a svatá je ta noc*“ je pomalu ztišováno a zpomalováno. Melodie i rytmus zpěvu v druhé strofě dílu **a'** jde přesně ve stopách první sloky. Jen ve vnitřních verších má malou změnu, zato velmi výraznou. Melodická linka se slovy „*Ty už spíš, ty už spíš*“ se nese v *pp dolce* na středním *e*¹ a opakuje se rozšířeně do čtvrtřových not. Krásně je zde hudebně zobrazen smutek nad ztrátou milované osoby (ukázka č. 48).

Ukázka č. 48: takt č. 26 - 27

Rozjasněný závěr písně si vystačí se stejným zvukovým materiálem jako strofa první. Konečná věta „*vždyť měls mne rád*“ se opakuje v *pianissimu* a *dolcissimu* s dlouho vydržovaným konečným *g*¹ (ukázka č. 49).

Ukázka č. 49: takt č. 30 - 32

V dvoutaktovém klavírním úvodu postupuje bas chromaticky v klesajících čtvrtkách od tóniky C dur k sextakordu tónikodominanty. Klavír pokračuje hrou akordů v půlových hodnotách vyplněnými průtahy a průchody. Užívá enharmonické záměny a modulace, které mají úlohu harmonické drobnokresby. Ve spojce, která je shodná s úvodní introdukcí, jsou klesající čtvrtky zdvojeny a expresivní dynamické zvlnění ústí do *pianissima*, kde nastupuje nejtišší melodické vyznání „*Měl jsem tě rád*“. Klavír v dílu **a'** až na malé výjimky (jiný obrat, zahuštěnost v pravé ruce) postupuje ve stejném znění jako díl **a**. Rozjasněný konec dílu **a'** v klavíru doprovází melodický vrchol a ztrojnásobením

vedoucího hlasu oktávami pravé ruky se zvyšuje dramatičnost slov „*však na mne někde čekáš zas*“ ve *f* a *f espressivo* (ukázka č. 50). Poslední zdánlivá disonance pod konečným slovem „*rád*“ se rozplyne v jasnou, klidnou C dur tóninu v *pp*.

Ukázka č. 50: takt č. 28

The image shows a musical score for a voice and piano. The top staff is the vocal line, starting with a forte (*f*) dynamic. The lyrics are "však na mne ně - kde če - káš". The bottom staff is the piano accompaniment, starting with a forte (*f*) dynamic and the marking "espressivo". The music is in C major and 4/4 time. The vocal line consists of eighth and quarter notes, while the piano accompaniment features a steady eighth-note bass line and a more complex upper line with some dissonance.

Písňový cyklus Pohádka srdce, op 8 v sobě skrývá písně pro člověka, který si chce zazpívat z pohnutí srdce i dobré nálady. Písně lze interpretovat samostatně, ale zcela jistě souborný přednes všech pěti písní dosáhne neklamného účinku. Jde tu především o umělecký záměr předvést proměny nálad a tempa, růst citového vzrušení, prohloubení a vážné zklidnění konce, které vybízejí k interpretaci jako celku (viz Příloha IV – audio nahrávka písňového cyklu).

5 Písň Vítězslava Nováka v pedagogické praxi

Oblast Novákových úprav lidových písní, písní na lidový text a písní na básnické texty je tak široká a rozmanitá, že nám nabízí kvalitní didaktický materiál pro všechny věkové kategorie pěvců od začátečníků v ZUŠ až po technicky hlasově vyspělejší studenty sólového zpěvu na středních a vysokých školách. Novák také ve své tvorbě nabízí řadu písňových cyklů k obohacení repertoáru profesionálních pěvců. Tyto písňe lze pak při výuce na ZŠ, gymnáziích nebo v ZUŠ využít spíše jako výborný materiál k poslechu a to zvláště pro hodnotné básnické texty, které k jejich zhudebnění Novák použil.

Součástí mé diplomové práce byl malý průzkum, který se týkal využití písňové tvorby Vítězslava Nováka při výuce zpěvu na základních uměleckých školách

Oslovila jsem pedagogy z řad absolventů a studentů Katedry hudební kultury Fakulty pedagogické ZČU v Plzni, kteří vyučují na základních uměleckých školách. Použila jsem k tomu metodu dotazníku, ve kterém jsem položila čtyři otázky. První dotaz byl zaměřen obecně, zda učitelé využívají písňovou tvorbu Vítězslava Nováka ve své pedagogické praxi. Druhá otázka (při kladné odpovědi v prvním dotazu) se týkala informací, ze kterých Novákových písňových cyklů učitelé nejčastěji čerpají. Předložila jsem jim výběr z cyklů psaných na lidovou poezii a básnické texty a měli zaškrtnout ten cyklus, ze kterého čerpají nejčastěji. Součástí této otázky byl též dotaz, pro který stupeň sólového zpěvu v ZUŠ (I., II. nebo SPD) je zvolený cyklus vhodný. Třetí předložená otázka byla zaměřena na výběr konkrétních písní, které zařazují učitelé do repertoáru svých žáků. Jelikož jednou z kapitol mé diplomové práce byl interpretační rozbor písňového cyklu *Pohádka Srdce*, op. 8, byla poslední kladená otázka zaměřena na to, zda učitelé pracovali se zmíněným cyklem a které písňe z něj se svými žáky interpretovali.

Oslovila jsem 43 učitelů ZUŠ v Plzeňském kraji a to formou rozeslání dotazníků elektronickou poštou. Návratnost dotazníků byla 55%.

Při konstrukci otázek v dotazníku otázek jsem předpokládala, že budou písňe na lidový text (např. *Stesk*, *Sirota*, *Jedú chlapci,jedú*, *Zezulenka*, *Rozmarýn*, *Vzkázání*,...), úpravy lidových písní (např. *Anička dušička*, *Limbora*, *limbora*, *Nevydávaj sa ty děvča ešte*, *Když jsem já k vám chodíval*, *Sedlák z Prahy jede*, *Dolina*, *dolina* ...), popř. písňe z dalších písňových cyklů učiteli hojně využívány. Např. píseň *Kukačka volá doubravou* z písňového cyklu *Písňe*, op. 4 je sice technicky náročnější, ale na první poslech výrazově vděčná, tudíž si myslím, že by mohla být dobrým didaktickým materiálem. Také jsem

předpokládala, že některé z písní z písňového cyklu *Pohádka srdce*, op. 8. (např. *Večer, Až přejde den*) budou učiteli zařazovány při výuce žáků II. stupně nebo studia pro dospělé.

Pro ostatní písně z obtížnějších písňových cyklů na básnické texty (např. *Melancholické písně o lásce*, op. 38, *Melancholie* op. 25, *Údolí nového království*, op. 31...atd.) je zapotřebí velký pěvecký formát – dostatečný hlasový rozsah, rostoucí požadavky na interpretaci textu, cit pro deklamaci, značné dynamické rozpětí...atd. Proto jsem předpokládala, že tyto písně prozatím nebudou v repertoár žáků na ZUŠ a sama osobně bych je předložila spíše technicky vyspělým žákům středních a vysokých škol.

Vítězslav Novák pamatoval i na tvorbu pro děti, proto jsem se domnívala, že alespoň některá z písní z II. sešitu *Jaro* (písně obsahují bohaté a dětsky milé básně s jednoduchou melodií popěvkového rázu) bude figurovat v repertoáru žáků na ZUŠ.

Z výsledků mého průzkumu vyplynulo, že nejčastěji žákům I. a II. stupně oboru sólového zpěvu na ZUŠ předkládají učitelé Novákovy písně na lidovou poezii nebo úpravy lidových písní. Nejvíce čerpají z cyklů: *Písničky na slova lidové poezie moravské*, ř. I. – II., *Slovenské spevy*, sešit I. – II., *25 slovenských lidových písní a České a moravské lidové písně*.

Co se týče výběru jednotlivých písní, nejčastěji zařazují do repertoáru svých žáků: tyto písně:

Slovenské spevy, sešit I. - Limbora, limbora

Anička dušička

Nevydávaj sa ty děvča ešte

Anička mlynárova

Prelecel sokol

Hore hronom, dolů Hronom

Písničky na slova lidové poezie moravské, ř. I - Na zelenej lúčke šuhaj pase

Rozmarýn

Stesk

Jedú chlapani, jedú

Koníčky milého

Zarosená

25 slovenských lidových písní - Teče voda ze skály

Zaspievaj kohútka

Čo robíš, Hanička?

Slovenské spevy, sešit II. - Týnom, tanom

Ty krakovské čtyry zvony

Zezulenka

České a moravské lidové písně - U Dunaja, u Prešpurka

S písňovými cykly zkomponované na básnický text vůbec nepracují a nikdy je nepředložili k nastudování svým žákům. Proč? Většina učitelů se v dotazníku vyznala, že je vůbec nezná a jiní předpokládají, že jsou to písně pravděpodobně tolik náročné, že by je jejich žáci nedokázali interpretovat.

Písňový cyklus *Pohádka srdce*, op. 8 byl taktéž pro oslovené pedagogy neznámý, nikdy se s ním ve své pedagogické praxi nesešli, a proto je svým žákům nepředložili. Je to velká škoda, protože písně tohoto cyklu jsou, z mého pohledu, interpretačně vděčné. Já osobně jsem písně zařadila žákům studující ve SPD a ohlas byl velice kladný.

Výsledky průzkumu svědčí o tom, že se učitelé na ZUŠ spíše přiklánějí k písňům lidovým, nebo na lidové texty, které jsou, dle nich, žákům po stránce interpretační bližší. To je patrné i z výčtu písní, které učitelé nejčastěji z Novákovy tvorby do repertoáru svých žáků zařazují.

Závěr

Vítězslav Novák je bezesporu velkou osobností české hudby přelomu 19. a 20. století a první poloviny století 20., jejíž přínos ve vlastní kompoziční činnosti i v bohaté a plodné práci učitele skladatelských generací, z nichž vyšli přední představitelé českého, slovenského a slovanského hudebního života. Vítězslav Novák si vytvořil svůj vlastní osobitý sloh, podle něhož ho poznáme jako svérázného umělce, odlišného od ostatních českých i cizích vrstevníků. Zůstal až do konce života věrný svému v podstatě romanticko-impresionistickému slohu. Přesvědčil mě o nesmírně bohatém životě člověka, tvůrčího umělce, který žil vnitřním plným životem tak, že v něm neztratil ani minuty. Rozsah jeho díla je toho důkazem.

Novákova biografie je zpracována poměrně dostatečně. K dnešní době výčet zpracované literatury činí 663 vydaných publikací¹⁰⁹ (encyklopedie, slovníková a popularizační hesla, soupisy Novákových skladeb, monografické práce, sborníky, studie, odborné stati, rozbor, kritiky, recenze knih a nahrávek, články oslavné, příležitostné a životopisné, vzpomínky, polemiky, publikace o Vítězslavu Novákovi).

Nejobtížnější pro vytvoření této práce bylo studium literatury. Pomocníkem při vyhledávání publikací mi byl Tématicko bibliografický katalog¹¹⁰ sestavený Milošem Schniererem, který aktualizovala a revidovala Ludmila Peřinová. Tento dobře zpracovaný katalog je určitě odborným rádcem pro práci hudebních vědců, pedagogů, pěvců, studentů a dalších případných zájemců o Novákovo dílo.

Hodnotným pramenem mi byla skladatelova monografie „*O sobě a jiných*“. Pro odborníky je kniha cenným zdrojem poznání Novákovy tvůrčí osobnosti, je také zajímavým „novákovským“ průvodcem dobou, ve které skladatel žil.

Nezbytně nutným podkladem pro charakteristiku písní, písňových cyklů a interpretačního rozboru mi byl samotný notový materiál.

Při studiu literatury jsem zjistila, že žádná publikace se nezabývá písňovou tvorbou Vítězslava Nováka v celé její šíři a rozmanitosti. Proto si myslím, že má práce alespoň

---

¹⁰⁹ Do roku 1999. SCHNIERER, Miloš. PEŘINOVÁ, Ludmila. *Vítězslav Novák: Tématický a bibliografický katalog*. Praha: Editio Praga.

¹¹⁰ Tato publikace vznikla ve své původní podobě z popudu několika českých muzikologů v letech 1971-1973. U jejího zrodu stála iniciativa Dr. Emila Hradeckého, tehdejšího ředitele hudebního oddělení Národního muzea v Praze a univ. Prof. PhDr. Bohumíra Štědrotě, DrSs., profesora hudební vědy na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity

z části splnila poněkud upozaděný obor skladatelovy všestranné tvorby - písňového oboru s klavírem a orchestrálním doprovodem.

Písňový cyklus Pohádka srdce, op. 8, který jsem nastudovala v hodinách sólového zpěvu na Katedře hudební kultury FPE v Plzni, byl jeden z důvodů proč zařadit interpretační rozbor zmiňovaného cyklu. Předložila jsem toto dílo po stránce volby textu, přednesové, formální, metrické, rytmické, dynamické a tempové. Též jsem poukázala na paralelu mezi hudbou a textem a nastínila skladatelskou práci s klavírním doprovodem. Myslím si, že jsem dostatečně přiblížila poněkud opomíjený cyklus pro budoucí interprety po stránce pěvecko – interpretační, a že bude sloužit jako vodítko k hlubšímu nastudování celého cyklu.

Z mého průzkumu na ZUŠ vyplynulo, že lidové písně a písně na lidové texty učitelé zařazují do repertoáru svých žáků, a tudíž je na Novákovu tvorbu tohoto žánru pamatováno.

Seznam použité literatury a pramenů

- AXMAN, Emil. Vítězslav Novák-Morava-Píseň. In: SRBA, Antonín (red.). *Vítězslav Novák - Studie a Vzpomínky*. Praha: Osvětový klub, 1932, s. 126-134.
- BRANBERGER, Jan. *Svět v opeře*. Praha: Orbis, 1948. 829 s.
- ČERNUŠÁK, Gracian. *Dějiny evropské hudby*. Praha - Bratislava: Panton, 1964. ISBN 35-305-64. 500 s.
- DOLEŽIL, Hubert. Novákova tvorba sborová. In: VOMÁČKA, Boleslav a Stanislav HANUŠ (red.). *Sborník k 60. narozeninám Vítězslava Nováka: (vyšlo jako čas. Tempo (LHM), 10/1930, č. 3-5)*. Praha: HMUB, 1930, s. 140-152.
- HOLEČKOVÁ, Jelena. *Novákovy písně z mládí*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1949.
- HOLEČKOVÁ, Jelena. Z písňové tvorby Vítězslava Nováka. In: *Živá hudba: Sborník prací hudební fakulty AMU*. Praha: SPN, 1959, s. 185-226.
- JANEČEK, Karel. *Hudební formy*. Praha: SNKLHU, 1955, s. 161.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Kniha o hudbě*. Praha: Orbis, 1962. ISBN 11-058-62. 540 s.
- KORDÍK, Pavel. *Vítězslav Novák a symbolismus: Údolí Nového Království, op. 31, 1903*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 808501095X, 9788085010954. 144 s.
- LÉBL, Vladimír. *Vítězslav Novák* (brožura). Praha: Supraphon, 1967.
- LÉBL, Vladimír. *Vítězslav Novák: Život a dílo*. Praha: ČSAV, 1964. 463 s.
- MARTINŮ, Bohuslav a Blanka ČERVINKOVÁ. ČERVINKOVÁ, Blanka (red.). *Živá hudba: Sborník prací hudební fakulty AMU*. Praha: SPN, 1959. 206 s.
- MIKODA, Bořivoj. Sborová tvorba Vítězslava Nováka. In: *Sborník Vyšší pedagogické školy v Plzni. Pedagogika - umění II: Teorie a dějiny umění*. Praha: SPN, 1959, s. 123-195.
- MUSILOVÁ, Marie. Jak jsem se stala interpretkou Vítězslava Nováka. In: SRBA, Antonín (red.). *Vítězslav Novák - Studie a vzpomínky*. Praha: Osvětový klub, 1932, s. 331-337.
- NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: Přehled evropských dějin hudby*. Praha: Votobia s. r. o., 2003. ISBN 80-7220-143-3. 367 s.
- NOVÁK, Vítězslav. Několik slov o slovenské písni. In: ZÍBRT, Dr. Čeněk (red.). *Český lid*. Praha: Fr. Šimaček, 1901, s. 15-21.
- NOVÁK, Vítězslav. *O sobě a o jiných*. Praha-Bratislava: Supraphon, 1970. ISBN 4693-09/21-02-084-70, 436 s.
- OČADLÍK, Mirko. *Svět orchestru*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0468-0. 726 s.
- PADRTA, Karel a Bohumír ŠTĚDRŮŇ (red.). *Národní umělec Vítězslav Novák: Studie a vzpomínky k 100. výročí narození*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 1972. ISBN 59-077-72. 312 s.
- PADRTA, Karel. Novákovy jihočeské motivy. In: PADRTA, Karel a Bohumír ŠTĚDRŮŇ (red.). *Národní umělec Vítězslav Novák: Studie a vzpomínky k 100. výročí narození*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 1972, s. 137-147. ISBN 59-077-72.

- PALA, František. Novákova tvorba jevištní. In: VOMÁČKA, Boleslav a Stanislav HANUŠ (red.). *Sborník k 60. narozeninám Vítězslava Nováka: (vyšlo jako čas. Tempo (LHM), 10/1930, č. 3-5)*. Praha: HMUB, 1930, s. 123-140.
- PEŘINOVÁ, Ludmila. Písně Vítězslava Nováka v pramenech a literatuře. In: SCHNIERER, Miloš (red.). *Zprávy Společnosti Vítězslava Nováka*. Praha: Česká hudební společnost, č. 29/1997, s. 17-24.
- PETRÁŠKOVÁ, Eva. *Vítězslav Novák: Lucerna (booklet)*. Praha: Supraphon (SE 3642-2 612), 2002.
- PLICKA, Karel. *Předmluva k soubornému vydání Slovenských spevů*. Praha: Orbis, 1951.
- Sborník Vyšší pedagogické školy v Plzni. Pedagogika - umění II: Teorie a dějiny umění*. Praha: SPN, 1959.
- SCHNIERER, Miloš. PEŘINOVÁ, Ludmila. *Vítězslav Novák: Tématický a bibliografický katalog*. 1. vyd. Praha: Editio Praga, 1999. ISBN 80-7058-473-4. 518 s.
- SCHNIERER, Miloš. Valašské poznání na cestě k umělecké zralosti Vítězslava Nováka. In: SCHNIERER, Miloš (red.) *Zprávy Společnosti Vítězslava Nováka*. Praha: Česká hudební společnost, č. 22/1993, s. 14-26.
- SRBA, Antonín (red.). *Vítězslav Novák - studie a vzpomínky*. Praha: Osvětový klub, 1932. 480 s.
- ŠÍP, Ladislav. *Česká opera a její tvůrci*. Praha: Supraphon, n. p., 1983. Kapitola Vítězslav Novák. 400 s.
- ŠTĚDRONĚ, Bohumír. *Předmluva k vydání Kytice lidových písní*. Praha: Hudební matice, 1950.
- ŠTĚDRONĚ, Bohumír (red.). *Národní umělec Vítězslav Novák: Studie a vzpomínky k 100. výročí narození*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 1972, s. 175-181.
- ŠTĚDRONĚ, Bohumír. *Vítězslav Novák v obrazech*. Praha: SPN, 1967.
- TONCROVÁ, Marta. Vítězslav Novák a jeho Slovenské spevy. In: PADRTA, Karel a Bohumír ŠTĚDRONĚ (red.). *Národní umělec Vítězslav Novák: Studie a vzpomínky k 100. výročí narození*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 1972, s. 175-181. ISBN 59-077-72.
- TROJAN, Jan. *Dějiny opery*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-348-8. 450 s.
- TROJAN, Jan. Moravská lidová píseň v díle Vítězslava Nováka. In: PADRTA, Karel a Bohumír ŠTĚDRONĚ (red.). *Národní umělec Vítězslav Novák: Studie a vzpomínky k 100. výročí narození*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 1972, s. 149-174. ISBN 59-077-72.
- VESELÝ, Richard. Vítězslav Novák: Obraz jeho života a vývoje jeho umění. In: SRBA, Antonín. *Vítězslav Novák - Studie a Vzpomínky*. Praha: Osvětový klub, 1932, s. 9-125.
- VOMÁČKA, Boleslav a Boleslav HANUŠ (red.). *Sborník na počest 60. narozenin Vítězslava Nováka (vyšlo jako čas. Tempo (LHM), 10/1930, č. 3-5)*. Praha: Hudební matice umělecké besedy, 1930. 94 s.

Internetové odkazy:

<http://www.umeleckabeseda.cz/>

<http://tyfoza.no-ip.com/ceskylid/html/knihy/ceskylid10/texty/0013-0025.htm>

<http://www.ceska-poezie.cz/cek/sbirka/?id=1018>

http://www.vitezslavnovak.cz/korespondence_javurkova.htm

Resumé

The thesis elaborates on song composition of Vítězslav Novák, the outstanding composer of Czech modern music of 20 century. It is divided into five chapters. Chapter 1 contains facts both about the life and work of the composer and addresses sources of his inspiration. Chapter 2 describes Novák's choral, cantata and opera vocal works in their historical context. The 3rd and largest chapter deals with song compositions of the composer in the entire extent and diversity focused on the individual opus characteristics. It captures the developmental changes in the compositional activity of Vítězslav Novák and comments on some aspects of the interpretation of song cycles and piano accompaniment. Chapter 4 presents the interpretive analysis of the songs from the cycle A Tale of the Heart (Pohádka srdce), opus No 8. The last chapter pays attention to the educational use of Vítězslav Novák's song compositions at Art Schools.

Seznam příloh

Příloha I. Fotografie Vítězslava Nováka.....	1
Příloha II. Notový materiál - Pohádka srdce, op. 8.....	2-13
Příloha III. Dotazník	14
Příloha IV. Audionahrávka písňového cyklu Pohádka srdce, op. 8	

Příloha I.

3 D 11745.

Slečně Josefině Javůrkové.

Čtvrté vydání.

Ve strunách srdce žití celá píseň
je ztajena.....

J. KUBELKA.

Složil

Vítězslav
Novák.

SEŠIT II.

Pohádka srdce.
Pět písní pro vyšší hlas.

OP. 8.

1. Píseň melancholická. (*J. Vrbata*)
2. Zda není snem? (*J. Vrbata*)
3. Večeň. (*Jar. Vrchlický*)
4. Podzimní nálada. (*J. Vrbata*)
5. Až přejde den. (*J. V. Sládek*)

Vaškera práva vyhrazena

Nakladatelé FR. A. URBÁNEK A SYNOVÉ
V PRAZE, vedle Národního divadla.
— Prvý český závod hudební. —

1. Píseň melancholická.

(Jos. Vrbata).

Andante malinconico, non troppo lento.

Vítězstav Novák. Op. 8.

p

Jsou vsvětě sr-dce u-bo-há, jež ne-ví, co je

p espress. *pp*

con Ped.

šťes-tí, jimž každý den a každá noc jen novou bo-lest vě-stí.

dolce

Jsou vsvětě srd-ce u-bo-há, jež ne-ví, co je lá-ska,

poco cresc. *dolce*

v něž zá-hy již za mla-dých let tak mno-há vry-ta vrá:ska.

cresc. *fp* *cresc.*

f *passionato*

Jsou vsvě-tě sr-dce u-bo-há, jež zna-jí je-nom tou-hy,

f *non legato*

piu f *agitato*

jsou vsvě-tě sr-dce u-bo-há, jež zna-jí je-nom tou-hy,

ff *agitato*

accentato, assai

p *ritardando poco a poco e morendo*

však málokdo si vzpomene, jak v tou-hách život dlouhý.

mf *p* *pp* *p doloroso* *pp*

„2. Zda není snem?“

(Jos. Vrbata).

Lento amoroso. *pp* *Con moto, dolce appassionato*

Zda ne-ní snem, že vi-nul jsem tě k so-bě a lí-bal ru-čky,

pp dolce

lí-bal tvá-ře o-bě a ce-lo-val zas vá-bné tvo-je re-ty.

cresc. *f* *frit. ed espressivo*

až vmo-ři bla-ha po-mí-je-ly svě-ty? Zda ne-ní snem, že

cresc. *f espress.*

Tempo I. *pp* *p*

vi-nul jsem tě k so-bě? Zda ne-ní snem to ce-lé mo-je ště-stí, že

pp *dolciss.*

Con moto (come sopra)

zkve - tly zno - vu lá - sky ra - to - le - sti, že sr - dce tvo - je

cresc. *f* *f rit. ed espress.*

na mých prsou bi - lo, jak o tom dlou - ho srd - ce mé jen sni - lo, zda není sm to

pp *Con moto.* *pp*

ce.lé mo - je štěstí? Ach, — byl to den tak lu - zný, be - ze stí - nu, já

f con passione *p*

v myš - len - kách tě - je - ště k so - bě vi - nu a lí - bám zno - va, lí - bám vroucně za - se, ač

28 *ritard.* Tempo I. *Con p*

vše již zašlo v ne-ú-prosném ča-se. To

p espress.

32 *moto.* *cresc.*

z novu zas jsem poznal, co je ště - stí, a ja-ké bla-ho láska lás-ce vě-stí,

p *f espress.* *p* *f*

36 *cresc. sempre più e più* *f espress. largamente*

to o-pět žil jsem den v tom svě-tě zdej-ším, jenž ži-tí mé-ho dnem byl

cresc. *ff largamente*

39 Tempo I. *pp poco a poco rallent. e morendo* *ppp*

nej-krás ně - jším — Zda ne-ní snem, že vi-nul jsem tě k so-bě - zda ne-ní snem?

riten. *p* *pp*

3. Večer.

bl. Vrchlický
(Jar. Vrchlický).

Andante tranquillo.

pp
Jest ve - čer, kou - ři se z le - sů, čer - vá nek stromy prokmitá,
pp
ky - ti - ci z vře - su ti ne - su, je ce - lá ro - sou po - kry - ta.
cresc.
p
Každý ten nejmenší ka - lich plá jak by protkán ru - bi - ny,
pp dolce *cresc.*
pp *cresc.*
f espressivo *f* *argamente* *cresc.*
ne - su ti v těch kvítkách ma - lých, — svě - lás - ky vel - ké hlu - bi - ny. *f espress.*

4. Podzimní nálada.

(Jos. Vrbata).

Allegro tempestoso.

f non legato

sf

p

Juž při - šel pod - zim sníh a mráz, květ

sf

p

se stro - mů a li - stí strás a smu - tek při - nes

f

f

p

v du - ši. Jen

u - po - mí - nek rych - lý let mně chví - le ště - stí vra - cí - zpět, jak

p legato

ja - ro mí - zu hru - ši.

cresc. *f non legato*

p dolce *Un pochettino meno mosso.*

A vzpo - mí - nám na von - ný les, kde

f *pp legato*

cresc. *f espress.*

vná - ruč tvou jsem po - prv kles, tě zlí - bal v stro - mů

cresc.

Tempo 1.

stí - nu. *stringendo* Ó,

cresc *f non legato*

24 *passionato*

dra - há, vrat' ty chví - le zas, nechť hře - jí v sr - dci

v zim - ní čas - což ne - vi - díš, jak hy - nu? což

p *f es-*

p *cresc.*

press. poco a poco ritard.

ne - vi - díš jak hy - nu?

f *f non legato ritard.* *poco a poco dimin.* *pp*

5. „Až přejde den...“

(J. V. Sládek).

Andante sostenuto. *pp* *poco cresc.*

Až přejde den, až budu spát, přijď na můj hrob se

p *espress.* *pp ben tenuto*

cresc. *f* *dimin.*

po-dí-vat, jen po-dí-vat a ne-plač moc, jen po-dí-vat

piu p *pp dolce* *poco cresc.*

a ne-plač moc: kdo usnul již, spí každý rád, a sva-tá je ta ti-chá

dim. *p* *cresc.* *f* *espress.*

cresc. f *espress. poco ritard. dimin.* **Tempo I.** *pp*

noc a sva-tá je ta noc, když přejde den. Měl jsem tě rád,

dimin. *p* *espress.* *pp*

poco cresc. *cresc.*

a ty to víš, jak snad-ni-la jsi dnů mi tíž, co se-tře-las

dim. *piu p* *pp dolce*

mi sl-zi sřas, jen přijď, jen přijď a řek-ni: Ty už spíš,

fp *p dolce*

poco cresc. *f* *f espress. poco ritard.*

ty už spíš, však na mne ně-kde če-káš zas, však na mne če-káš

f espressivo *f*

dim. *pp dolciss.*

zas, vždyť měls mne rád — vždyť měls mne rád. —

dim. *pp* *pp* *pp*

Příloha III.

Dotazník

Písňová tvorba Vítězslava Nováka a její využití v pedagogické praxi

Vážení přátelé, součástí mé diplomové práce na KHK FPE ZČU v Plzni je i průzkum o četnosti využívání Novákových písní učiteli na ZUŠ. Oslovuji vás proto touto cestou a prosím o brzké vyplnění krátkého dotazníku a jeho zaslání zpět na mou mail adresu. m.houškov@seznam.cz

Děkuji za spolupráci. Marie Houšková

1. Využíváte písňovou tvorbu Vítězslava Nováka ve své pedagogické praxi? (Zaškrtněte zvýrazňovačem)

- ANO
- NE

2. Pokud ano, zaškrtněte zvýrazňovačem, ze kterých písňových cyklů čerpáte a za název cyklu uveďte, ve kterém vzdělávacím cyklu. (I, II nebo SPD)

Písničky v národním tónu

na slova lid. poezie moravské

Písničky na slova lidové poezie moravské

řada I. – V.

Slovenské spevy, sešit I. – VI.

25 slovenských lidových písní

České a moravské lidové písně

Piešťanské piesne

Jaro, op. 52 sešit I. Zpívá se děcku

sešit II. Děcko zpívá

63

Písně, op. 4

Pohádka srdce, op. 8

Cigánské melodie, op. 14

Melancholie, op. 25

Dvě balady na slova J. Nerudy, op. 28

Balada o duši Jana Nerudy, op. 29

Údolí nového království, op. 31

Melancholické písně o lásce, op. 38

Notturna (Noční nálady), op. 39

Erotikon, op. 46

Dvě romance na slova J. Nerudy, op.

In memoriam, op. 65

Jihočeské motivy, op. 77

Čtyři ukolébavky, op. 78

3. Uveďte písně, které zařazujete do repertoáru svých žáků nejčastěji:

(Např. 1. Anička dušička, 2. Kukačka volá doubravou, 3.....)

4. Pracovali jste ve své pedagogické praxi s písňovým cyklem Pohádka srdce, op. 8?

Pokud ano, které písně z tohoto cyklu jste se svými žáky interpretovali?

- NE
- ANO (zaškrtněte názvy)

1. Píseň melancholická

2. Až přejde den

3. Večer

4. Podzimní nálada

5. Zda není snem